

האמן אלי שמיר: "המקום הזה שונה מאוד מזה שגדלתי בו"

שמיר, דור שלישי למייסדי כפר יהושע, מתעד מהסטודיו שלו בעמק יזרעאל את נופיו ואת אנשיו. עם שתי תערוכות המוצגות במקביל, וסרט תיעודי שעוסק בדמותו ויושלים בקרוב, העבודות שלו רלוונטיות מתמיד

רעות ברנע 02.08.20 08:31

עולם התרבות אמנם במשבר, אבל דווקא עכשיו מציג האמן אלי שמיר שתי תערוכות גדולות במקביל — הראשונה, "זמן דיוקן" במוזיאון הרצליה לאמנות עכשווית, והשנייה "גבולות" במשכן לאמנות בעין חרוד. כל זה בזמן שהוא חי הרחק מאור הזרקורים, בכפר יהושע שבעמק יזרעאל, שם נולד וגדל כדור שלישי למייסדי המקום. בסטודיו שלו, שעומד באחד מקצוות הכפר הפסטורלי, ציורים על גבי ציורים מכל השנים, מלבד העשרות שמוצגים כעת בתערוכות. בימים אלה הוא עובד על ציור שזכה לשם "עמק יזרעאל עם נחש", שהעבודה עליו החלה לפני פרוץ המגפה העולמית, אבל קיבל משמעות אקטואלית מאי פעם: "אני מתייחס לאדמה כמשל", הוא מסביר. "העולם כולו צריך להזהר מהאדמה הזו, כמו מנחש. כי בסוף היא תקיא אותנו החוצה, כמו שהנחש מחכה להכיש אותנו אם לא נשים לב".

קראו עוד בכלכליסט:

- [מוזיאון ישראל יקבל תרומה של 4 מיליון דולר ושכר 300 העובדים לא יקוצץ.](#)
- [מיצב בת"א: נתניהו אוכל פרוסה מעוגת דגל ישראל](#)
- [הפגנת עובדי מוזיאון ישראל: "מנצלים את המצב לפגוע בנו"](#)

ציור של שמיר מתוך "זמן דיוקן" במוזיאון הרצליה. "יש בציורים שלי הרבה אהבה אבל יש גם ביקורת, על מה שהיה, ובוודאי גם על מה שהיום"

שמיר (66) גדל והתחנך על ערכי עבודת הארץ, האדמה והחקלאות, אבל מגיל צעיר התחוויר לו שלא ימשיך את המסורת המשפחתית ויפנה לאמנות. הוא למד בבצלאל ובהמשך עזב את הכפר וחי בירושלים ובארה"ב. בשנת 1999 חזר הביתה, ומאז הוא שם. זה לא מפריע לו להשתתף בתערוכות רבות בארץ ובעולם, ולזכות בפרסים ובהכרה גם

מחוץ למעגל האמנות. כך, למשל, הסרט "שיר ערש לעמק" אודותיו יוקרן בבכורה בפסטיבל דוקאביב וישודר בהמשך בערוץ 8 ב-HOT. "מרגע שהתחלתי לתעד אותו התחלתי להסתכל על הנוף אחרת. זה הכוח והגדולה של הציור של שמיר. בלי לדעת יצא שתיעדתי את העשור הכי משמעותי בחיים שלו, גם מבחינה אמנותית וגם בחיים", מספר שני.

מאז ומתמיד עסק שמיר בעבודותיו בסוגיית המקום, בעיקר המקום בו הוא גדל וחי — עמק יזרעאל. "זו לא תערוכה נוסטלגית", אומר שמיר על "זמן דיוקן", בה מופיעים בעבודות נופי העמק אבל כולם על רקע דיוקנאות של אנשי הכפר השונים. "יש בה הרבה אהבה אבל יש בה גם ביקורת על מה שהיה ובוודאי גם על מה שהיום. אני גדלתי אל תוך המקום החקלאי ובחירתי בחירה אחרת, חונכתי שאין דבר ראוי יותר לגבר מלהיות עובד אדמה ומסתבר שלא הייתי בדיוק הגבר-גבר הזה. אבל אני אוהב את העמק. אני לא בא אליו מתוך התנשאות. אני אף פעם לא יותר חכם מהנושאים שאיתם אני מתעסק בעבודות. יש הרבה אמנים שמרגישים חכמים יותר ממושאי הציור שלהם, אצלי תמיד יש דברים שאני לא מבין. עמק יזרעאל יותר חכם ממני. גם המוות, שאני מתעסק בו לא מעט, כמו בציורים בהם ליוויתי את הגסיסה של אבא שלי. אני לא חושב שהבנתי משהו. אולי חשבתי שהבנתי, אבל לא הבנתי כלום", הוא אומר.

"העמדה הביקורתית שלי באה לידי ביטוי יותר בתערוכה השנייה, 'גבולות', שם אני טוען שיש עוד מבטים שחייבים לכבד מלבד המבט שלנו. אם אנחנו רוצים לקבל כבוד, אנחנו חייבים לתת כבוד".

צילום: בן שני

שמיר בסטודיו שלו. "אבא שלי כל חייו כאילו לא עבד לפרנסתו. הוא מעולם לא חשב על כסף. היום זה בלתי אפשרי"

מה זאת אומרת?

"אנחנו חיים במדינה קטנה וכמעט בכל אופק שאנחנו מסתכלים אליו, יש גבול. מאחורי הגבול תמיד ישנה איזו חרדה. מה שאני מנסה לעשות הוא לתת כבוד למבט האחר, יש בתערוכה למשל ציור של תל מגידו, שזה מקום עם אתוס ציוני, אבל המבט אליו הוא מתוך כפרים ערביים — אלה מבטים על העמק שאני אולי לא מכיר או לא מבין, אבל הם קיימים. את הביקורת שלי אני משתדל להעביר לא באופן הרסני אלא באופן מכיל, לכן יש לפעמים חוסר הבנה לגבי העמדה שלי. היא לא בוטה, אבל היא אומרת את הדברים בצורה מאוד ברורה".

הציורים של שמיר הם ציורים פיגורטיביים ריאליסטיים, אבל בנויים כולם כתמים-כתמים, בדרך שמתכתבת עם המסורת האימפרסיוניסטית. "הציור מבחינתי הוא לא מטרה, אלא אמצעי" הוא מדגיש. "אני משתמש בציור כדי להיות רלוונטי בעולם, ולכן נתקל מדי פעם בגבולות של שפת הציור. הבד השטוח מפריד ביני לבין העולם".

חשבת פעם לצאת מפורמט של ציור אל עבודה בתלת מימד?

"ממש לאחרונה עשיתי פסל חוצות בכפר יהושע שמתאר את וונוס אוספת בצל. הוא הוצב לפני מספר שבועות במרכז הכפר, וגם הוא עוסק בנושא של עבודת אדמה אבל ממקום אחר: מה שקרה היסטורית, גם אצלנו בכפר וגם בהרבה מקומות אחרים, הוא שהרבה מאוד גברים היו עוסקים בעבודות ניהוליות שמנעו מהם לעבוד את האדמה בפועל, כך שבמשך עשרות שנים הנשים הן אלה שבעצם החזיקו את המשקים, ואף פעם לא זכו לכבוד המגיע להן. אחרי שהצבתי את הפסל, בכינוס השבועי של ותיקי הכפר, כל אחד סיפר את הסיפור של אמא שלו, וזו אולי היתה הפעם הראשונה שהן כן זכו לכבוד הראוי". במקביל ליצירה שמיר מלמד כבר הרבה שנים אמנות במכללת אורנים, ובעבר לימד גם במחלקה לתקשורת חזותית בבצלאל. "זה מאוד עקרוני בשבילי" הוא אומר, "הבאתי את אורנים למקום בו ניתן לציור כבוד, זו התמודדות לא פשוטה. יש לי תלמידות שמצליחות בצורה מטורפת בארץ וגם בחו"ל כמו פאטמה שאקן וסמאח שחאדה".

אתה שלם עם המקום שלך, פה בצפון?

"לגמרי שלם. זה ללא ספק המקום שלי, מרכז עולמי. בתקופת הסגר בה התערוכות היו סגורות יכולתי להמשיך לעבוד על אותו הציור שמתייחס ליחסים שלנו עם האדמה. אבל מדובר במקום שונה מאוד מזה שגדלתי בו. אבא שלי כל חייו כאילו לא עבד לפרנסתו, הוא מעולם לא חשב על כסף. היום זה בלתי אפשרי. הנאיביות הזו לפיה אנחנו השליחים של העם היהודי להקמת מעמד של עובדי אדמה כמובן לא קיימת כבר. מצד שני, יש במקביל בארץ וגם בעולם מגמה של חקלאות אורגנית ומשקים אורגנים שכן נותנים כבוד לאדמה, לטבע, מתוך הבנה שאנחנו רק אורחים כאן בסופו של דבר, ואם לא נהיה נחמדים יעיפו אותנו מפה".

הסרט "שיר ערש לעמק" על הצייר אלי שמיר יוקרן הערב במסגרת "דוקאביב"

במאי בן שני יצר סרט על הצייר מכפר-יהושע המתלווה אל האומן ביצירת אומנותו. לרגל ההקרנה מספר שני: "אלי הוא גיבור תרבות שהסתובב שנים עם תחושה שלא העריכו אותו כראוי"

תגיות: תרבות / אומנות

אלי שמיר, בן שני (צילום: אוריאל סיני)

היה זה עץ אלון בא בימים שהוליד סרט. הבמאי התייעודי המחונן בן שני נשבה בקסמו כשאגב הכנת כתבה בדירה תל-אביבית חותק לציור-שמן גדול ממדים של העץ, שהיה תלוי שם ולא היה מסוגל להסיר את מבטו ממנו. כשסיים את הכתבה, התעניין מי הצייר. והתוצאה? - היום יוקרן "שיר ערש לעמק", סרטו המפעים של שני על הצייר אלי שמיר, איש כפר-יהושע, לראשונה במסגרת "דוקאביב", כמקדמה לקראת הקרנתו בקרוב ב"הוט 8".

"מאז שנחשפתי ב-2011 לציור של אלי, המגלה פרטים שבדרך כלל לא שמים אליהם, אני מסתכל אחרת על הנוף", מעיד שני שיצר, בין השאר, סרטים על אישים כמו יצחק רבין, רלף קליין ורונה רמון. "הציור לא הרפה ממני עד שאלי הזמין אותי אל הסטודיו שלו בלי שמץ של פוזה, המתלווה לאי אלה אומנים. יצאתי לכפר-יהושע מבלי לדעת לאן זה יתגלגל. כשפגשתי את אלי, כמו הכה בי ברק. הבנתי שצריך לעשות משהו מבלי שיהיה לי ברור מה. הסרט כאילו נרקם מעצמו".

"יום הדגן מתנועע/ שיר העדר מצלצל/ זוהי ארצי ושדותיה/ זהו עמק יזרעאל", כתב נתן אלתרמן ב"שיר העמק", שחיבר עם דניאל סמבורסקי. אלי שמיר, 67, נכדו של מרדכי שמיר, ממייסדי כפר-יהושע, הוא הצייר של העמק. כששאול טשרניחובסקי קבע ש"האדם איננו אלא תבנית נוף מולדתו", אולי חלם את שמיר ואת הסטודיו רחב הידיים שלו, הנטוע בלב שדות משפחתו, בקצה המושב.

כיום הוא אומן מוערך. באחרונה, בעיצומם של ימי הקורונה, זכה שמיר לכך ששני מוזיאונים הציגו במקביל את עבודותיו. אם תערוכת "זמן דיוקן", במוזיאון הרצליה לאמנות עכשווית. הוזהרשה לציורי העמק וכפר-יהושע שלו. עם כבוד

לדור המייסדים שהיה ואיננו עוד, במשכן לאמנות בעין-חרוד נמשכת תערוכת "גבולות", שבציוריה הנציח את גבולות הארץ מתוך מבט החוצה.

שמיר צייר מאז ומתמיד. משחר ימיו הבינו הוריו שהוא לא ימשיך את המסורת החקלאית במשפחתו. "זה הכישלון הקדום שלי, כשלא הצלחתי להיות עובד אדמה והיו לי על כך רגשי אשם, אבל תמיד העדפתי לצייר", מתוודה שמיר בסרטו של שני. כילד צייר עם מבוגרים. בהיותו בן 13, אורה, מי שהייתה הגננת שלו, הייתה מסיעה אותו ב-וספה אל שיעורי הציור שלהם במכללת עמק יזרעאל. בתום אותה שנה כשהוצג מבחר מציורי כיתתו בתערוכה ב"בית האומנים", בחיפה, נבחר דווקא ציורו של הילד להיות מוצג בעמוד הראשון של "דבר" כשעוד היה "דבר" ובכפר-יהושע ידעו שגם אם לא יצא ממנו רפתן, או פלח, לפחות יצא ממנו משהו.

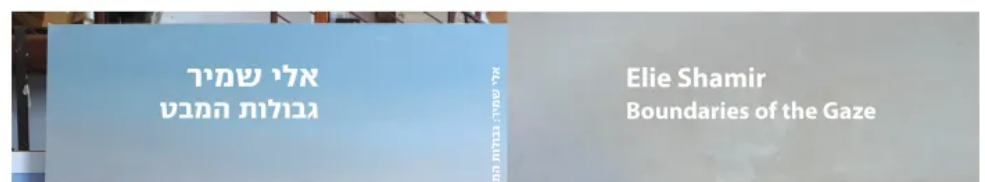
כשהתגייס, זומן לקורס טיס, "כשבכלל לא עבר לי בראש שאהיה טייס". למרות זאת, לא רק שצלח את הקורס בהצלחה, אלא גם שירת כטייס תובלה. מיד עם שחרורו הגיע לבצלאל כדי להגשים את עצמו. כעת, מתברר שלא חיכו שם עם שטיח אדום למושבניק עם ציורי נוף העמק הריאליסטיים שלו. "התעלמו ממני שם ולא חסכו מאמץ לגרום לי להפסיק לצייר", מתוודה בסרט מי שלימים היה למורה נערץ במוסד המכובד.

עברו שנים עד ששמיר זכה - גם בחו"ל - להערכה שהוא ראוי לה. "אלי הסתובב שנים עם תחושה שלא העריכו אותו כראוי וראו אותו כמישהו נאיבי, צייר מהעמק, שנטוע בנוף ציוריו ולא מסתובב במקומות הנחשבים במרכז", אומר שני בעקבות אין ספור מפגשים ביניהם, לאחר שסביב הסרט הפכו לחברים.

האמנם?

"עברו עלי לא מעט שנים מתסכלות, שבהן לא ממש מכרתי ציורים", מאשר שמיר עם הכנות האופיינית לו. "אוצרי תערוכות כמעט לא הגיעו לסטודיו שלי ולכן קרה לא פעם, שלא ניתן לי להציג בתערוכות חשובות שרציתי להציג בהן. כשלימדתי בבצלאל, שנה אחר שנה הגשתי בקשה לסטודיו מסובסד מקרן ירושלים ולא אישרו לי".

מדוע? האם יש בתחום שלכם אליטה שדוחקת הצידה מי שבא מהפרובינציה?
"נראה לי שזה לא קשור להיותי מהפרובינציה, כמו לסגנון הציור שלי, שנע בין ריאליזם לבין פיגורטיבי. היו כאלה שהחשיבו ציורים שמביאים סיפור פשוט כמשהו דחוי. הם שמו דגש על דלות החומר ודחו מה ששידר יופי. איך שר שלמה גרוניך בשיר שכתב עם מאיר ויזלטיר? - 'יש לי סימפטיה לאמנות קונספטואלית בתל-אביב/ עיר בלי קונספציה/ טיח נופל/ תריס מתייפח'. לך תמצא בעמק תריס מתייפח. בעצם, מה שהלך כאן איננו באמנות שלי".

"גבולות המבט", אלי שמיר (צילום: ללא קרדיט)

הסרט מתלווה אל האומן ביצירת אומנותו. רואים אותו יוצא אל הנוף, חמוש במצלמה קטנה, שבה הוא לוכד את ה"אובייקט" ומייד הוא ממשיך בסקיצה מהציור המבוקש. "הגודל של הציורים שלי דורש ממני לצייר אותם רק בסטודיו", מספר שמיר, שלא חרג מדרך עבודתו גם כשיצא לירדן עם שני ועם הצוות שלו, בראשות הצלם המעולה אוריאל סיני, בדרך להר נבו, משם צייר את הארץ לתערוכת "גבולות" שלו. "במידה מסוימת הזדהיתי עם משה, שראה את הארץ מנגד", הוא מעיר.

כשרואים את שמיר, בעל מבנה הגוף הספורטיבי, מטפס במעלה ההר, הוא איננו מאפשר לקושי המתלווה לכך להרים ראש. "יצאנו לדרך מתוך כוונה לעשות סרט על אומנות ועל מי שיוצר אותה" כן שני. "בכלל לא שיערנו שאל האומנות תתלווה דרמה רפואית, משהו שלא היה צפוי מטיפוס כמו אלי".

היה זה אי אז ב-2014, שלוש שנים לאחר שהם החלו במסעם אל הסרט, כאשר שמיר שיתף את ידידו הבמאי בסוד אישי, שאותו חלק עם מתי-מעט. "זה נפל עלי כרעם ביום בהיר, כשבבדיקה אצל רופא נודע לי שאני חולה פרקינסון, מחלה לא אסטטית, שיצא לה שם לא טוב", שמיר מגולל את סיפורו. "עוד קודם לכן הרגשתי שינוי בכושר שלי ואז נודע לי למה".

רעם או לא רעם, לא אחד כמו שמיר ירים את ידיו וייכנע. בסרט של שני מתלווה המצלמה לא רק בביקוריו אצל המערכת הרפואית, אלא גם מנציחה אותו במאבק שאסר על המחלה. רואים אותו בפעילות טאי צ'י עם חרב מתנפנפת (את צילומי הקראטה שלו השאירו, כנראה, לפעם אחרת), דוהר עם קבוצת רוכבי אופניים בפיתולי העמק וגם רוקד ריקודי-עם ("הייתי בלהקות") כמו אין מחר.

"זה מה ששומר על אלי", סבור שני. "לא רק הספורט, אלא גם די מדהים לראות אותו מזיז את הציורים הגדולים שלו, משהו הדורש מאמץ פיזי".

"רוב הזמן אני די בסדר וכשאני רוקד, אי אפשר לראות עלי אפילו שאני חולה", מעיר שמיר שבסרט נראה כשבכל הזדמנות הוא נותן את קולו בשיר. אבל בסרט עם המוזיקה הנוסטלגית הנהדרת שיצר לו המלחין עדי כהן, מי שנשמע בו מבצע בסגנונו המיוחד את "שיר העמק", איננו אלא יוני רכטר, בכבודו ובעצמו.

בן שני (צילום: ינאי יחיאל)

איך מלחין "עטור מצחק" נרתם לכך?

"אנחנו חברים טובים מאז היותי בן 50. זה התחיל כאשר כחובב אומנות הוא הגיע עם אשתו לשיח-גלריה שערכו לי בתל-אביב לרגל תערוכה. 'אני מאוד אוהב את השירים שלך', אמרתי לו בתום האירוע ונתתי לו במתנה את קטלוג התערוכה. יוני לא נשאר חייב הרבה זמן ושלח אלי תקליטור שלו. מאז אנחנו חברים..."

בדרך כלל שמיר איננו מהמתלוננים. כשהוא אומר שבארץ אין משקיעים באומנות כמו באי אלה מקומות אחרים, הוא ממחר לסייג ש"על 'ונוס אוספת בצל', הפסל החדש שלי, שהוצב במרכז כפר-יהושע, קיבלתי תמיכה של 40 אלף שקל ממשד התרבות". "צריכה להיות תמיכה ראויה גם במוזיאונים, בפרט מחוץ למרכז", הוא מוסיף.

אה, כן. יש לו מילה טובה על מירי רגב. "אמנם לא הייתי מאושר מכל מה שהיא עשתה כשרגב הייתה שר, אבל כרגע כשרגב היא שר, היא עושה כל מה שהיא יכולה".

עשיתי כשחזרתי הביתה, אבל נזקקתי לזמן רב כדי להרגיש בנוח. התמיכה שלה בהקמת שדה התעופה הבינלאומי החדש בנבטים, בניגוד לדעת חיל האוויר ולא אצלנו, בעמק, כפי שמתכננים. נראה שכמי שאצלה הכל פוליטי חשוב לה להיענות לדרישת ראשי רשויות בדרום. אני בטוח שהשיקול שלה לא היה כדי להציל את עמק יזרעאל ואת החקלאות שבו".

מהכפר השלו שלו עוקב שמיר אחר הפגנות בלפור. "באתי להזדהות עם מפגיני הקבע שם, לא בהפגנה המונית שלא מומלצת לבריאות שלי", הוא מעיד. "גם הלכתי להפגין בגשרים. עשיתי זאת מתוך דאגה לגורל המדינה, אם כי פוליטיקה היא לא התחום שלי וזה שאני צייר מוכר, לא נותן לי עדיפות על אף אחד. יש יותר מדי שחיתות ונסיונות לגנוב את הדמוקרטיה. אני מקווה שלא יהיה יותר גרוע..."

דברי הסיום נשמרים לבן שני, שכה הפליא בעשיית הסרט על אלי שמיר. "לאחר מסע של שנים איתו, אלי הוא בעיניי לא רק גיבור תרבות, על פועלו כאומן, אלא הוא גם הגיבור שלי על דרך ההתמודדות שלו", הוא אומר לסיכום.

והאלון הזקן שבפתח הכתבה? - הוא ממשיך להרשים במקומו בלב העמק.

ערב רב

אלי ברודרמן | מסה | 09/02/2016

מבעד לדיוק הפנימי

"המאבק של אלי שמיר להפריד את השפה מהעולם הוא מאבקו של האמן לעמוד על הזכות של עולמות נכחדים המצויים מחוץ לשפה לבוא לידי שיקום ואמירה בעולם". אלי ברודרמן על מסע הכישלון הקיומי לעבר העולם בפילוסופיית היצירה וההוראה של אלי שמיר.

שיתוף 0

פוסט

אלי שמיר, אבא ואני בגודל טבעי, שמן על בד, 2011. כל העבודות: מתוך התערוכה "מראה דרך" בגלריית מרכז ההנצחה בטבעון, בהשתתפות הצייר אלי שמיר ותלמידיו בעבר ובאוצרות מיכל שכנאי

ה תבוננות בציוריו של אלי שמיר מזמנת אופציות צפייה רבות. אפשרות אחת היא המבט התמים. מבט אסתטי המתרגש מיופיים של שדות, עצים, נופי העמק, נופי חורש, דמויות אנשים. הכל לכאורה

ברור, פרוש לרווחה למבט שאינו מתפענח לתכנים מורכבים. אך הנתונים על הבד מטעים, ועל כך כמובן נכתב כבר רבות. מכאן מגיעות אפשרויות נוספות לצפייה, הכפופות למשטר של תכנים היסטוריים ותרבותיים.

במאמרו "אלי שמיר: פרקי אב" כותב רון ברטוש שיצירתו של שמיר ניזונה עמוקות מהיסטוריות, שתיים בעיקר: הראשונה היא ההיסטוריה המקומית של כפר-יהושע, ובאופן רחב יותר של עמק יזרעאל ומדינת ישראל. השנייה היא היסטוריה אמנותית, כלומר תולדות האמנות.^[i] דורון לוריא מוצא ביצירותיו של שמיר קשר בין מקום למיתוס ומרחיב על כך במאמרו.^[ii] מרדכי עומר מציין את נסיונו הכמעט נואש של שמיר "להחזיר את הציור לשירות החשיבה".^[iii] אפשר להתווכח עם כל קביעה על מקורות היצירה של שמיר, להסכים עם כמה מהן או לא להסכים. אפשר לבחור את אופציות הצפייה מהאסתטי לרעיוני ובחזרה – אך הדיון יהיה תמיד במישור התוצאה, במישור הבד השטוח וכל דבר שהתכנס אליו, בין אם מדובר בכתם, בצבע או ברעיון. כך או כך, הבדים המתוחים, על שלל הדימויים והרעיונות המצויים בהם, מסתירים את עקבותיו של מסע פילוסופי קיומי, מסע סיזיפי, מסע שנועד לכישלון, כזה שלא יגשים את ייעודו לעולם.

**אלי שמיר, פיגמליון וגלתיאה, 2015, שמן על בד 120/180
ס"מ. כל העבודות: מתוך התערוכה "מראה דרך" בגלריית
מרכז ההנצחה בטבעון, בהשתתפות הצייר אלי שמיר
ותלמידיו בעבר ובאוצרות מיכל שכנאי**

קשה לדבר על עבודתו של אמן פעיל ומפורסם בכלל, ועל עבודתו של אלי שמיר בפרט, במונחים של כישלון, אך זה המקום להיכנס אל עולם החשיבה של האדם והאמן שמיר, המניע את ההיסטוריות, גלגולי המקום, המיתוסים, האינטימיות, הכאב וההתילה השזורים לרוחב ולאורך הכתמים בעומקי הבד. כאן המקום לעמוד מול תהום אקזיסטנציאלית ששמיר האדם, האמן והמורה מנסה להיחלץ ממנה באופן נואש ולמצוא את הדרך לעבר העולם, דרך שמובילה למקום ללא מוצא, ונכשלת בכל פעם מחדש באיתור הפתח.

בשיחות ארוכות בינינו חזר שמיר וציין: המסע ליצירת אמנות לשמה כרוך בחתירה בלתי פוסקת אל הבלתי מושג – אל העולם. ובאופן פרדוקסלי ומכאיב, ככל שגדול הכישלון להגיע אל העולם, כך גדולה יותר האמנות העולה מבעד לכתמי הבד.

מדובר בכישלון נפלא. כדי להבין את ההיגיון של אמנות גדולה הנטועה במסע הנועד לכישלון יש לחבור לתחביר הלשוני והרעיוני של יצירות שמיר, תחביר הכולל מערכת יחסים מורכבת בין השפה לעולם. מדובר בחשיבה פילוסופית ששומרי סף פוסט-מודרנים יאמרו כי היא נטועה במחשבה המודרניסטית. כך לפחות אני חשבתי בתחילה. שפת האמנות, טוען שמיר, חותרת לעולם, אבל נפרדת ממנו. באופן פרדוקסלי, השפה נעשית עשירה יותר כי היא נכשלת מול העולם. הכישלון מחייב את האמן לזקק את מערך ההתבוננות שלו, לזקק רכיבים בנפשו עקב כשלונה של השפה. ככל שהאמן מדייק יותר את פנימיותו, כך השפה נעשית עשירה יותר. כשלונה האינהרנטי להגיע לעולם מחייב את האמן לדייק ולזקק את פנימיותו כדי להעשיר את השפה. וכך, בגלגל כשפים קסום זה של שפה המנסה לגעת ללא הצלחה בעולם, הניסיון להביאה לידי נגיעה בעולם באמצעות העשרתה דרך זיקוק פנימי של נפש היוצר, והתנפצותה אל מול המחסום לעולם – נוצרת היצירה הגדולה.

בתפיסה הפוסט-מודרנית והפוסט-סטרוקטורליסטית מהלך כה מרתק אינו יכול להתקבל על הדעת. על-פי תפיסות אלו, השפה היא העולם. לא ניתן להבין, לדעת, להכיר את העולם מחוץ לשפה. אין לו משמעות מעבר למלה.

**טלי מילשטיין, דיוקן עצמי עם סיגריה, שמן על בד, 2015. כל
העבודות: מתוך התערוכה "מראה דרך" בגלריית מרכז ההנצחה
בטבעון, בהשתתפות הצייר אלי שמיר ותלמידיו בעבר ובאוצרות
מיכל שכנאי**

דה-סוסייר, [iv] ובתקופה מאוחרת יותר רולאן בארת, [v] פוקו [vi] ורבים
אחרים, טענו שהסימן הלשוני והחזותי מצביע רק על סימנים אחרים
ומסווה את העובדה שמעבר לו אין שום מקבילה מציאותית. המשמעויות
שאנו מייחסים למלים הן שרירותיות לחלוטין. קיומן מבוסס כולו על
מוסכמות. המלים הן סימנים בלתי מנומקים. אין קשר פנימי בין המלה
לבין המושג שעליו היא מורה. במקום לחשוב שהשפה פשוט משקפת
מציאות הנמצאת בבסיס הדברים, ב"ארכיאולוגיה של הידע" [vii] פוקו
קובע שהשיח מגדיר את תפיסת המציאות שלנו. הלשון אינה רק מתעדת
דברים בעולם ומעניקה להם תוויות. התודעה האנושית היא המייחסת
לאובייקט או לרעיון את משמעותם, וזו נבנית באמצעות הלשון.

המשמעות אינה מוכלת מלכתחילה בתוך הדבר. ינסה הקורא הנאמן ללכוד את העולם מחוץ למלה, מחוץ לשפה – ויקבל מקבץ של דברים, אובייקטים לא מובנים וחסרי משמעות. גם המחשבות בשיחותינו הפנימיות, שיחות שבהן אנו מעניקים משמעות לדברים, פותרים בעיות ומתלבטים – כל אלה ועוד מתרחשים בתוך השפה שדרכה נבנה העולם עבורנו. השפה, טוענים אנשי הפוסט-מודרנה, תמיד תקדים את האדם – כי היא העולם. ההיגיון של השפה כעולם מוביל אותנו בהכרח להבנה שהעולם הוא התרבות הסובבת אותנו, כי המלים הן תוצריה של קהילה שהפרט מצטרף אליה. לכן השפה תמיד תקדים את האדם, ולכן העולם הוא התרבות שבה אנו חיים והתרבות היא העולם, כולל היקום כולו, שכן כל התייחסות אליו קשורה בידע ובקודים תרבותיים.

אם גם היקום הוא תוצא של השפה, היכן עומדת פילוסופיית היצירה של אלי שמיר מול נימוקים נחרצים וטוטאליים אלו של הפילוסופים העכשוויים? האם היא לא יותר ממחשבה לבטלה? האם היא מובילה, לא עלינו ורחמנא לצלן, למהותנות (ויש לקרוא את המשפט האחרון בנימה צינית ומעט מלגלגת)? כמו שצינתי מוקדם יותר, גם אני ראיתי בדבריו של אלי שמיר סוג של חשיבה מודרנית שקולות אסורים של מהותנות מבצבצים ממנה. אך אם נבקר את המבקרים אולי נגלה משהו אחר; את הפרוזודור שמצוי מעבר לשומרי הסף הפוסט-מודרניים.

חוויה – מעבר הגבול בין שפה לעולם

מסורת החשיבה המערבית, בעיקר זו המודרנית מקאנט ואילך, עומדת במידה רבה חסרת אונים אל מול החוויה. פוקו אמנם כלל בהגותו שיח רחב על גוף ומיניות, אך הוא אינו עוסק בחוויה, ברגשות, בתחושות. נאמן ללוגוס המערבי, הוא לא ממש יכול להתייחס ברצינות לתווך הזה הנקרא תחושות. הוא מתאר את הגוף כמשטח שעליו נחרתים אירועים; כלומר, לאירועים פוליטיים ולהחלטות פוליטיות יש תוצאים מטריאליים על הגוף, ואותם ניתן לנתח. ניתן לחשוב את הגוף דרך השיחים השונים הפועלים עליו, אך להרגיש, לחוות – זה כבר לא מעניינו של הפילוסוף.

גם הוגים מתחום האסתטיקה המחקרית, שמייסדה במאה ה-18 היה באומגרטן והמשפיע הגדול על שובל חוקריה עד ימינו אלה, קאנט, כתבו רבות על החוויה האסתטית [viii] בלא לתת לקורא ולו מושג קלוש במה המדובר. קאנט והגל אחריו הגדילו לעשות וראו באסתטיקה – המדע

החוקר את התופעות החושיות – כנחות אל מול החשיבה התבונית, כאשר צל ארוך של פוריטניות ובריחה מהגשמי מלווה תיאוריות אלו, צל המלווה את הפילוסופיה עד ימינו אלה.

פאטמה שנאן, שטיחים, שמן על בד, 2014. כל העבודות: מתוך התערוכה "מראה דרך" בגלריית מרכז ההנצחה בטבעון, בהשתתפות הצייר אלי שמיר ותלמידיו בעבר ובאוצרות מיכל שכנאי

התיאוריות הפילוסופיות הרואות את השפה כעולם ואת העולם כשפה אכן קשות לפיצוח, אך הן נכשלות בדיוק בנקודת הגבול, בנקודת הקצה בין מה שניתן להיאמר בשפה ויכול לקבל משמעות לבין מה שאינו ניתן להיאמר – החוויה החושית האותנטית הייחודית של האינדיבידואל. אדם חווה יופי; לכל היותר יוכל להביע את מה שלא ניתן לתקשר במלים ויגיד: "איזה יופי". כדי לנסות לשתף באופן נואש את סביבתו הוא גם יוסיף מלת רושם עתירת משמעות כגון "וואו", וכך יהיו לו שלוש מלים לתאר את חוויית היופי שהוא חש: "וואו איזה יופי". מלים נוספות יוכלו אולי לשכנע אותנו ביופיו של הדבר ואולי לא יעמדו במשימת השכנוע, אך לעולם לא נוכל לחוש, לדעת, להבין או לתפוס את חוויית היופי הייחודית של הדובר.

המצב קשה עוד יותר כשמדובר בכאב. כל אדם יחוש אמפתיה כלפי כאב שיניים שעליו מדווח פלוני, אך אלמוני לא יוכל להבין, לדעת, לחוש או לתפוס חוויית כאב זו של פלוני. ומכאן שאין לפילוסוף חפץ במה שאינו מלה. מבחינת הפילוסוף, איש הקוגניציה והמלה, מדובר בריק אינסופי, בחור שחור שהוא אינו אמון על פשרו. אך לאמנים, לעומת הפילוסופים, יש הפריבילגיה לנסות להגיע אל העולם מאופק אחר, מבעד לחוויה ולחומר, מבעד לחושיות ולחושניות, ולנסות לשתף אותנו במה שאינו יכול להיאמר. לשתף אותנו הצופים בעולמות של מי שנגזלה ממנו הזכות להיות בעולם: החוויה הייחודית. חוויית היופי, הפחד, הכאב, העונג הפרטי של כל אדם. ולכן המאבק של אלי שמיר להפריד את השפה מהעולם הוא מאבקו של האמן לעמוד על הזכות של עולמות נכחדים המצויים מחוץ לשפה לבוא לידי שיקום ואמירה בעולם.

כפי ששמיר מדווח בעצמו, ניסיון זה תמיד נכשל. אך כגודל הכישלון כך פאר היצירה, כי היא מנסה לגשר על השבר, וככל שהגישור קורס קרוב יותר בפתחו של העולם, כך נותר היוצר עם זעקה קיומית על אובדנה של החוויה בעומק החומר, הכתם והבד. וזעקה זו, המהדהדת מבעד לכתם, היא פאר היצירה. לכן כל מי שהיה יכול להיבהל מקולות של מהותנות שעלולים היו להשתמע מחשיבתו של שמיר יכול עתה להירגע. אין אלוהים, טוב, יופי או גרעין מהותני אחר שיציל את האמן מקריסת דרכו אל העולם. ובסוף יצירה כל מה שנותר ליוצר הוא התקווה שהכישלון והזעקה על כישלון זה לגעת בעולם יהדהדו את העולם מבעד ליצירה. כך הצופה יבין, באופן פרדוקסלי, עוד משהו על היות בעולם.

אייקון – השער הקורס לעולם

כדי להעניק תוקף פילוסופי לגישתו של אלי שמיר (הנה אץ וקופץ לו הפילוסוף שבי, איש המלה והניסיון לבהירות, הסובל מאותם רגעים בלתי נסבלים של עמימות) אגייס לדיון את צ'רלס סנדרס פירס, אבי הסמיוטיקה בן המאה ה-19, שמטרים את תפיסתו של שמיר בנוגע ליחס שבין חוויה לעולם. בעולם הסימנים של פירס מצוי סימן אחד יחיד ומיוחד – האייקון. בהגדרתו אייקון הוא סימן של ראשונות, מתוקף העובדה שהוא חולק לפחות איכות אחת, איכות טהורה, עם האובייקט שמגדיר אותו – העולם. פירס יוצא מנקודת ההנחה שהעולם ייתן לנו את השפה, ולא השפה תגדיר עבורנו את העולם. זאת, דרך איכויות בסיסיות שנחלק עם העולם. האיכות הטהורה צריכה ליטול חלק באובייקט

ספציפי. האייקון נוטל חלק באובייקט לא דרך העברה והתמזגות פיזית כמו הטבעת חותמת בשעווה, אלא דרך זה שדבר עומד בשביל דבר אחר: stands for, מתוקפה של איכות משותפת אחת לפחות. [ix]

הסימן האייקוני הוא נוכחות טהורה של משהו מהאובייקט הספציפי, תהא זו אפילו תכונה אחת שלו, כמו ריח, צבע מסוים, מרקם. משמע, מכלל האובייקט שהוא מכלול של סימנים, בדרגות מופע שונות, האייקון הוא אותו סימן שמייצג את הדבר הבסיסי ביותר, שאינו ניתן לרדוקציה כלשהי לסימנים נוספים. הסימן האייקוני הוא סימן של נוכחות בלתי אמצעית, שנוטלת חלק באובייקט, ולכן המפגש עם הסימן האייקוני מייצר רגע של נוכחות בלתי אמצעית בין אובייקט לייצוג. אפשר אפילו לקרוא לזה רגע אותנטי (במובן ההיידגריאני), שאינו ניתן בעצמו לרדוקציה ולפרשנות; להפך: הפרשנות נבנית מהרגע הזה, שהוא גם הרגע שבו העולם אובד והופך לשפה.

שלומי ללוש, דיוקן עצמי (טנטלוס), שמן על בד 2013. כל העבודות: מתוך התערוכה "מראה דרך" בגלריית בטבעון, בהשתתפות הצייר אלי שמיר ותלמידיו בעבר ובאוצרות מיכל שכנאי

הרגע האייקוני הוא לא שפתי, אך הוא רגע מכריע. הוא רגע שמשפיע באופן משמעותי על ההחלטות שלנו. אנחנו נוטים לתת מקום רחב לשפה ולפרשנות, קרי לסימנים הסימבוליים בראש הפירמידה הסמיוטית. אך המקום שבו מתבצעות ההכרעות שלנו, לא פעם ולא באופן לא-מודע, אלא לחלוטין מודע, הוא בשלב של הראשונות שמייצג הסימן האייקוני. כשמגיעים לשלב המלל והשפה, לא פעם ההכרעה כבר התבצעה ואנו, שבטוחים בשפה, משתמשים בה להוציא לפועל את השלב הראשוני – החווייתי – האייקוני. האייקון על-פי פירס חוצה דרך כל הסימנים עד לפרשנות ונשאר שם. הרגע ללא המלים וללא השפה, החוויה, מתרוצץ בתוכנו בצורת דימוי או חישה. זה כבר לא העולם, אלא ייצוג טהור שלו, לכן תמיד ניכשל בניסיון להגיע לעולם.

כתם צבע, שיער שמנוני, ריח מהפה או צבע עור מייצרים רגעים אייקוניים שהרבה מלל לא יוכל לאדות אותם. הסימן האייקוני מייצג מהות טהורה, שלמה, שערכים של טוב או רע אינם תופסים ביחס אליה. פירס מכנה אותם "רגעים מונאדיים", שאינם ניתנים לרדוקציה ולחלוקה נוספת. ריח מהפה הוא רגע טהור במובן שאין הוא ניתן לחלוקה נוספת. לא ניתן לפרק את המהות הזו למשהו נוסף. הטוב והרע שבזה מגיעים רגע אחרי בסדרה של סימני אינדקס שמתגבשים לידי סימבול, שהוא הסימן של הדעה, של הפרשנות שיש לנו על אותו ריח או האדם שנושא אותו. כתם הצבע הנמרח על הבד מכיל בחובו אייקון – הוא חולק איזו איכות עם העולם. אך איכות זו קורסת כשהכתם, ככל יצירה אמנותית, נעשה לחלק ממערך פרשני הזקוק לשפה כדי להתפענח. כך יצירת אמנות, על מנת שתהיה יצירה אמנותית, צריכה לשאת משהו, איכות זו או אחרת במשותף עם העולם, אך גם להתרחק מהעולם. ברגע שיצירת האמנות תיטול חלק ממשי בעולם, היא לכל היותר תתרגם אותו, ומה הטעם בזה.

חיבור בין הגותו של פירס למחשבה של אלי שמיר ינכיח את המהלך הבא.

החתירה אל הדיוק הפנימי היא חתירה פנימה, מסע לאיתור האייקון, איתור האיכות הטהורה הקרובה ביותר לעולם. אך בסופו של דבר חתירה לעבר האייקון היא חתירה לייצוג החולק איכות עם העולם ולא העולם עצמו. הנגיעה הפנימית באייקון הנובעת ממהלך הדיוק הפנימי היא הנגיעה הקרובה ביותר בשער לעולם. היא המקום הקרוב ביותר לעולם, אך היא אינה העולם. העולם עצמו חומק תמיד, והאמן נשאר עם ייצוג טהור של העולם כשידו מושטת קדימה בכאב הכישלון, בלא לגעת בעולם. ומקום זה, רגע קריסתו של המגע הישיר בעולם, הוא רגע של חוויה מטלטלת, רגע ייחודי ללא מלים. רק האמן יכול לשחזר עבורנו מקום כל-כך בודד של חוויית כישלון. וככל שחוויה זו יותר אמיתית, כך ההתפעמות מיצירת האמנות תהיה גדולה יותר.

מסע הדיוק הפנימי לעבר אמן-מורה

אלי שמיר הוא אמן חסר מנוח, אמן המוטרד מיצירות אמנות ואמנים המשתמשים במוטיבים מן העולם כדי לייצר ציור ולא נוטלים את האמנות כדי לחתור לעבר העולם. באחת משיחותינו הרבות הוא דיבר בכאב על הקושי האישי שלו לראות עבודות של סטודנטים שבהשראת המנחים שלהם, מטרתם אינה להגיע לעולם. התלמיד בהשראת מורהו מסתכל על העולם. הוא מחפש בעולם מוטיב ציורי, יחסים כתמיים, יחסי צבעים. הוא לא מצייר את העולם, הוא מצייר את המוטיב. למעשה הוא אינו מנסה להגיע לעולם. הוא משתמש בעולם ככלי כדי ליצור ציור טוב. הוא מחפש בעולם סדרים שיתאימו לציור שלו. הוא מביים את העולם בציור. בית לבן על רקע של שמים אפורים לדוגמה. התלמיד, ולעתים מורהו יצטרף אליו, יחרוש את הארץ לאורכה ולרוחבה לחפש את המוטיב הציורי המוצלח ביותר, כי הוא לא מחפש את העולם – הוא מחפש את הציור ומשתמש בעולם כדי להגיע לציור.

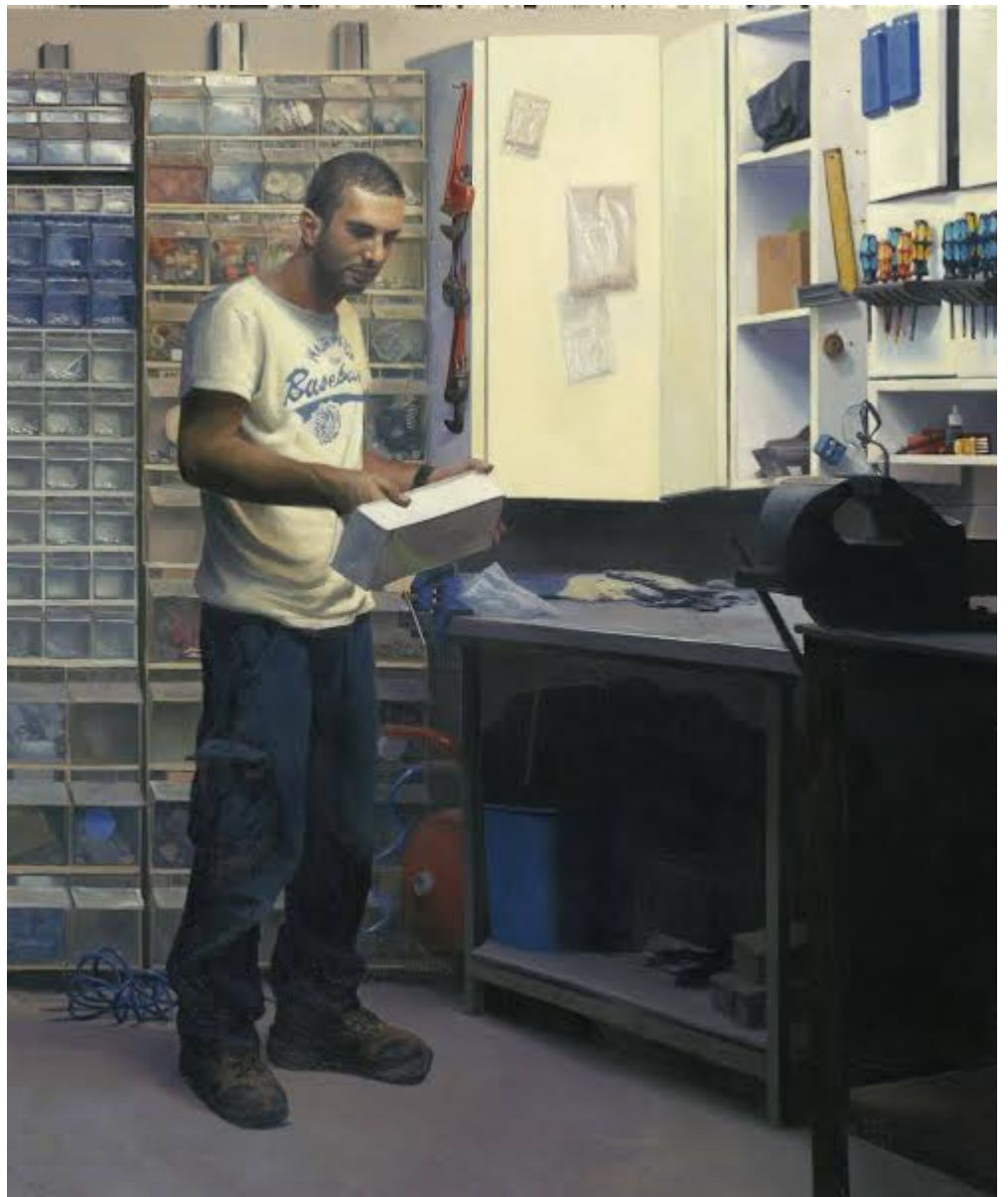
מה רע בכך, שאלתי את אלי באחת משיחותינו. זה לא בהכרח רע, הוא ענה, אלא מצמצם את האמביציה של היצירה. הציור המוצלח הופך להיות המטרה. בעיני, אמר, האמנים הגדולים ניסו להגיע באמצעות שפת הציור אל העולם ואל רלבנטיות בו, ניסו לבטא את חוויית הקיום שלהם בעולם, הציור לא היה המטרה, אלא האמצעי. מי שמצייר מהעולם אל הבד, מי שמביים את העולם, אינו יכול להכיל את העולם. האמן שמתדפק בייאוש על דלתו של העולם – כדאי שיכיל את עולם. לפחות שינסה.

ניתן להבין את דבריו ותסכולו של שמיר דרך מיתוס נרקיס. כל אמן עובד דרך מקום נרקסיסטי, אך יש את הנרקסיזם האמנותי הרצוי ויש את מה שאני מכנה "הנרקסיזם הגס". נרקיס ניסה לחלץ את יופיו מהעולם. הוא התעלם מחוויית היופי הפנימית של עצמו, החוויה המנסה לגעת ביופי שלו, אלא התאוה אל התגלמות יופיו בעולם. יופי שהוא חיצוני לו ולנפשו. התגלמות יופיו של נרקיס בעולם הביאה לאובדנו של נרקיס כי פנימיותו היתה ריקה. היתה שם שממה, ולכן הוא נספה. ברצון העז ובחרדה להיכשל ולא לגעת בעולם גזר נרקיס את חורבנו, אך גם גילה את הריק הפנימי שלו. הניסיון הנרקסיסטי הטהור של אמן המוביל אותנו מהעולם אל הבד יגרום לנו כצופים להגיד: הציור יפה, ולא העולם יפה. ציור המציור מהעולם אל הבד הוא ציור אינסטרומנטלי המאבד את היופי שלו עצמו. יהיה זה ציור שגוזר את יופיו מהעולם, הוא ייספה בריק ובשממון של עצמו. הוא הופך למשעמם ולא רלבנטי. הופך לקישוט.

ניתן להסיק מדבריו של שמיר שהאמנות היא סוג של אתר אלטרואיסטי, ולא כך הדבר. האמנות היא שליחה של הדיוק הפנימי. שליחה נצחית של החוויה הנותרת אילמת לעד. השפה של רמברנדט, טוען אלי שמיר, נעשית יותר ויותר עשירה עם הזמן כי היא נבדקת ונכשלת שוב ושוב מול העולם. רמברנדט השתמש בשפה הציורית כדי להבין את העולם שהוא רואה, הוא השתמש בה והשתמש בה והעולם הנראה היה תמיד אחר, והוא העשיר והעמיק ודייק עד שמת.

בדוגמאות של נרקיס ורמברנדט מצוי החיבור לאופן ההוראה של אלי שמיר, וטוב לצטט מדבריו שלו כפי שנקלטו במכשיר ההקלטה.

"אני מאוד מחזק את התלמידים שלי, אבל אני אומר להם שבאמת גדולה מגיעים בסופו של דבר לכישלון. אני מלמד אתכם להיכשל, אני אומר להם. יש מורים שילמדו אתכם להצליח, אני מלמד אתכם להגיע למקום של הכישלון, לא כישלון במובן של דבר להתבייש בו, אלא הכישלון במובן של להעז להתכוון גבוה ובאמת לגעת בדברים – נגיעה ולא יותר. אך נגיעות אלו חייבות להיות משמעותיות ורלבנטיות. חוויית החיים הזאת שאתם רוצים לבטא בצורה הכי מדויקת שאפשר, דרך אופני ההבעה והחקירה הפנימיים המדויקים והעמוקים ביותר – חוויה זו תגרום לכם להיתקל באיזה תסכול, או קיי? בגלל שזה אי-אפשר, יש גבול שם, הגבול של השפה, אבל זה מה שאפשר לעשות, יותר מזה אי-אפשר.

**מתן בן כנען , המחסן של אבא, שמן על לוח, 2014. כל העבודות: מתוך
התערוכה "מראה דרך" בגלריית מרכז ההנצחה בטבעון, בהשתתפות
הצייר אלי שמיר ותלמידיו בעבר ובאוצרות מיכל שכנאי**

קטע נוסף מדבריו מבהיר את מושג הנרקיסים האמנותי שהצעתי לעיל.

"למעשה אני אומר לתלמידים: יש בראשכם שתי תמונות, נגיד דיוקן עצמי. לכל אחד יש תמונה איך הוא נראה, ובדרך כלל אתה רואה את עצמך בחזית, לא בחצי פרופיל. אתה מסתכל במראה ורואה שאתה נראה קצת אחרת. כלומר, יש לך שתי תמונות בראש, תמונה אחת מורכבת מזיכרון קודם, דמיון פנימי שבלעדיו אי-אפשר לצייר. בלי הדמיון הפנימי, מה שאין לי בציור הזה שאמרתי לך שאני תקוע בו, או קיי? שבציור הזה שאני תקוע בו יש לי תמונה, אני עובד מצילום, יש לי תמונה, צילום, אבל אין לי דמיון, אין לי את התמונה הפנימית של מה שאני רוצה לעשות, ולכן אין מפגש, ולכן אני לא יכול לצייר".

אני: "זאת אומרת, אין לך דיאלוג בין העולם כפי שהוא משתקף בצילום לבין העולם הפנימי שלך, ובגלל זה..."

שמיר: "נכון, לכן הציור יהיה טכני".

אני: "בגלל זה אתה תקוע כרגע?"

שמיר: "בגלל זה אני תקוע, כי אני מעתיק באופן טכני את הצילום. זה לא מעניין אותי, או.קיי? עכשיו, מה קורה? אם אתה מצליח, אם יש לך תמונה בדמיון, נגיד דיוקן עצמי, ומול זה יש את מה שאתה רואה במראה, החיבור שלהם זה מה שקורה בפעולת הציור. האופן שבו אתה דוחף את הדמיון שלך. כי כאילו התמונה הזאת שאני רואה במראה, אני צריך לדמיין אותה, אני מוסיף אותה לדמיון שלי כדי שאני אוכל לצייר, אז תהליך הלימוד למעשה זה העשרת התמונה הפנימית שלך על-ידי מפגש הדוגמה שיש לך בראש, או חוויית החיים שיש לך בראש, מול מה שאתה רואה במציאות".

אני: "מבעד לדיוק הפנימי מסע של כישלון לגעת בעולם".

שמיר: "כן, אבל צריך לזכור שיש תהליך של לימוד והעשרת השפה, ובדרך אולי יש כמה ציורים שנוגעים במשהו. לא מגיעים לסוף הדרך, אבל לפעמים היא יפה. אני לא מוכר ייאוש, אלא דווקא תקווה מתוך שאני מלמד שכל אחד יכול וראוי לתת כבוד ולהתייחס לחוויית הקיום שלו, שאין דבר חשוב ממנה".

**אלי שמיר, אבא ואני בגודל טבעי, שמן על בד, 2011. כל העבודות: מתוך
התערוכה "מראה דרך" בגלריית מרכז ההנצחה בטבעון, בהשתתפות
הצייר אלי שמיר ותלמידיו בעבר ובאוצרות מיכל שכנאי
ביבליוגרפיה:**

בארת, ר' (2004). הרטוריקה של הדימוי. בתוך: ת' ליבס, מ' טלמון.
תקשורת כתרבות, כרך א'. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

ברטוש רון, (2013). אלי שמיר: פרקי אב. בתוך: אלי שמיר – כפר
יהושע, קטלוג גלריה זימק. תל-אביב: הוצאת גלריה זימק.

ברינקר מנחם, (1982). אסתטיקה כתורת הביקורת. תל-אביב: הוצאת
משרד הביטחון.

דה-סוסייר, פרדינן, (2005). קורס בבלשנות כללית. תל-אביב: הוצאת
רסלינג.

האזרחי פפיטה, (1965). מהותה של החוויה האסתטית, בתוך: הפעילות
המתבוננת. ירושלים: הוצאת מאגנס.

לוריא דורון, (2009). עמק בדרך לכפר-יהושע, אלי שמיר ציורים, קטלוג
מוזיאון תל-אביב. תל-אביב: הוצאת מוזיאון תל-אביב.

מילס שרה, (2005). כוח ומוסדות, שיח, כוח/ידע, בתוך: מישל פוקו.
תל-אביב: הוצאת רסלינג.

עומר מרדכי, (2009). בדרך לכפר-יהושע. עמק בדרך לכפר-יהושע, אלי
שמיר ציורים, קטלוג מוזיאון תל-אביב. תל-אביב: הוצאת מוזיאון
תל-אביב.

פוקו מישל, (2005). הארכיאולוגיה של הידע. תרגום: אבנר להב.
תל-אביב: רסלינג.

Buchler Justus, (1955). Philosophical Writings of Peirce.
New – York: Dover Publications

הערות:

[i] ברטוש, 2013, עמ' 9

[ii] לוריא, 2009, עמ' 9–14

תרבות וספרות

הכל בגלל אלון אחד

פגישה עם ציוריו של אלי שמיר, בן כפר יהושע

לעקוב

דינה זילבר

11 במאי 2024

אף־פעם אי־אפשר לדעת מה יהיה הסדק דרכו ייכנס לך משהו ללב ומתי. לי זה קרה באיזושהי שבת בעולם שלפני הספירה החדשה. הקרנה של סרט דוקומנטרי בסינמטק, סרטו של בן שני "שיר ערש לעמק", על עבודתו האמנותית וחיוו של הצייר אלי שמיר, יליד כפר יהושע. ובפריים הראשון ממש של הסרט — עץ אלון זקן. כמו בשורה משיר על עץ אחר דווקא (ברוש) "שניצב בתוך שדה מול פני השמש. בחמסין. בקרה. אל מול פני הסערה". קצת מוזר להתאהב בעץ, ועוד להודות בזה, אבל זה מה שקרה לי. כשהמצלמה התרחקה מהעץ בזום־אאוט הסתבר שהעץ מלא החיות הזה הוא עץ מצויר, ושאת הציור הזה צייר אלי שמיר. מאז התחלתי לעקוב אחרי היצירה שלו.

אלי שמיר, יליד 1953, נולד ובגר בכפר יהושע שבעמק יזרעאל. דור שלישי למקימי הכפר, משק חקלאי בו העבודה החקלאית היתה הציור המרכזי, הטוטלי, המשעבד. הדור הראשון של מייסדי הכפר וגם הדור השני, הוריו של אלי שמיר, היו מגש הכסף, החומר האנושי שהולאם לבניית המשק, הכפר, העמק והמדינה. "משורה ישחרר רק המוות", ומי שלא השתעבד לחלוטין נתפש כ"ארטיסט". למרות זאת הוריו של שמיר, שהכירו בכישרונו כבר מגיל צעיר, שלחו אותו ללמוד בחוג ציור למבוגרים אצל הצייר אברהם ישכיל. שמיר התגייס לצבא בסוף 1972 לקורס טייס ושירת כטייס בחיל האוויר, ומיד לאחר השחרור, ב-1977, נרשם ללימודי אמנות ב"בצלאל".

באותן שנים ניטש ב"בצלאל" ויכוח לווהט ביחס למהות המעשה הציורי: תומכי האמנות המושגית, שהם שנתנו אז את הטון, שללו את ערך מעשה הציור והוראתו כך שלתומכי לימוד הציור בכלל ועוד

בעדיפות למתכונתו הפיגורטיבית לא היה קל. אם אתה צייר ריאליסטי־פיגורטיבי כשמיר, להגיע ל"בצלאל" כמה דקות בדיוק אחרי שהכריזו שם ובישראל בכלל ש"הציור מת" לא היה הטיימינג המושלם.

אבל בבחירה האמנותית הזאת שעשה שמיר אז הוא דבק עד היום: נקודת המוצא שלו היא הדברים שהוא כאמן רואה בעולם, התבוננות מעמיקה, חודרת, כזו שמייצרת גם אצל הצופה תגובה שמאשרת שאנחנו כולנו שותפים באותו העולם. ומאז, בתהליך של התקרבות מתמדת אל העצמי, מצייר שמיר את הדמויות והנופים של עמק יזרעאל. ב-1999 אף חזר שמיר להתגורר עם משפחתו בכפר יהושע, המושב בו נולד, לחיות ולפעול בתוך נופי הווייתו.

אלי שמיר, "חורבן הבית" צילום: יגאל פרדו

לאחר שנים של ציור, בעשייה אומנותית ותרבותית, הוראת ציור והעמדת תלמידים הרבה ברוח התפישה האמנותית שלו, לאחרונה ממש, במארס 2024, הוא ניסח פעם נוספת, הפעם במלים, את כתב ההגנה בזכות מראה העיניים שהוא גם כתב אשמה נגד הקונספציות לדידו לא האידאות־פיקס, לא התפיסות המוקדמות ולא הדעות הקדומות הן שצריכות להנחות אותנו אלא דווקא ההתבוננות, דווקא הפיגורטיבי, המוחשי, הלא־מדומיין, מה שרואים הוא מה שצריך להקשיב לו.

בטקסט ששמו "משל המערה או למה לא האמינו לתצפיתניות" מנסה שמיר לפצח את נקודת הכשל שלנו כחברה שבאה לידי ביטוי גם בהיסטוריה הרחוקה יותר וגם באירועי ה-7.10: הכשל שבהעדפת האידאה־פיקס על־פני מראה העיניים. שמיר מתבונן באסון של ה-7.10, מנסה להבין איך זה קרה לנו, איך התעלמנו מסימני האזהרה, ובלשונו "למה לא האמינו לתצפיתניות". הוא סבור שהבעיה היא הבכורה שניתנת לאידיאה, להעדפת הקונספציה על־פני מראה העיניים, על־פני התופעות כפי שהן מתגלות בחושים.

שמיר סיפר על טיול של ותיקי ההגנה שיצא ב-1973 מירושלים לרמת הגולן ימים אחדים לפני מלחמת יום כיפור. בין המטיילים היתה גם סבתו. כשהמטיילים עלו אל נקודת תצפית בראש אחד התילים התגלה

להם מראה מפחיד ומאיים של כוחות סוריים עצומים מתרכזים על הגבול. החיילים שליוו את הטיול הרגיעו את לוחמי ההגנה הקשישים: "דיין היה כאן אתמול ואמר שזה רק תרגיל... לא לדאוג, הכל בסדר". מדוע דיין לא רצה לראות את מה שסבתא של אלי שמיר ראתה? כי הראייה כפשוטה נתפשה מאז ימי קדם כתכונה נשית נחותה. הרה, אשתו של זאוס, נקראה "האלה בעלת עיני הפרה". העיניים הללו שעקבו אחריו הפריעו לזאוס לממש את חשקיו ואת מעלליו, וגם במופעים נוספים במיתולוגיה המבט, ריבוי העיניים, הראייה לא נתפשו בחיוב. דווקא העיוורון נקשר לחוכמה. הסברה השלטת היתה שאור האמת אינו בעיני הבשר אלא טמון בחוכמת הפילוסוף.

כלומר התצפיתניות ראו את מה שכל שרשרת הפיקוד, מראש הממשלה ומטה, לא יכלה לדמיין. לפי שמיר, "מראה העיניים של התצפיתניות יצר כאוס שהפריע לאידיאת המציאות שאותם מנהיגים בנו בעיוורונם". התובנה שהוא מסיק מכך היא ש"ללא ביקורת עקרונית על המיתוסים המכוננים של חיינו, ימשיכו מנהיגינו, ואולי נמשיך גם אנחנו, לא להאמין לתצפיתניות".

האמן מנסה לתקן את המיתוס מהשורש, לפני שהדברים הסתבכו לבלי־התר. במקום שני עמים שנגזר עליהם משחר היוסדם לחיות על החרב, לשנוא, להילחם ולהרוג שמיר מוחק מתוכו את הפצעים שלעולם לא יחלימו ואת זרעי האסון

אלי שמיר בעד הראייה, כפשוטה, באמצעות ההסתכלות ותרגומה לציור הוא מנסה להבין את העולם סביבו, להשפיע עליו ופה ושם גם לתקן מה שאפשר. "אצלי הציור הוא אמצעי. המטרה היא להיות רלוונטי בעולמי, בחווית חיי: להכיל אותה, להבינה, להעבירה לאחרים, לתקנה", הוא כתב פעם לגדעון עפרת.

בחיבור על הוראת הציור הוא הוסיף, "החומרים שבהם אנו מביטים דרך הציור הם חומרי חיינו", ובמקום אחר עמד על כך ש"רישום נוף בישראל מעלה שאלות מוסריות קשות". ואכן, ציוריו מקיימים דיאלוג

עם המקום, עמק יזרעאל, ערש הציונות המגשימה, ומשקפים, מתבוננים ולעתים מבכים את התפרקות מיתוס "העמק" כמשל למצבה של ישראל שנשחקת בתהליכי שינוי מגוונים. שיחה שהבדים והכתמים המשוחים עליהם מקיימים עם מיתוסים מכוננים ועם התרגום שלהם לישראליות על-זמנית כזו.

"כל הדרכים מובילות לכפר יהושע", הכתיר שמיר מאמר שלו, והשיטוט בין ציוריו הוא אכן מסע בין מיתולוגיות ארץ ישראליות שעובר בין רגבי אדמה, בין שכבות גיאולוגיות של עבר מקראי, בין אידיאולוגיה להיסטוריה ציונית, בין מסורת אמנותית לסיפור אישי ומשפחתי והסתכלות על הארץ מכל הכיוונים: פנימה וגם מבחוץ, מפסגת הר נבו. במסע הזה המחולל והמשקיף והמביט והמעורב הוא הצייר עצמו שמנסה למצוא עוגני אופטימיות גם במציאות של קנאות שמתפשטת ומרימה מחדש את ראשה.

מצדה היא אתר של התבוננות מתמדת מצדו של שמיר. הוא מסתכל עליה עוד מאמצע שנות השמונים, מתחילת דרכו האמנותית. סדרת ציורי דאגה שלו מאז משקפים את הסכנה במציאות של כמיהה למשיח, את החרדה מקנאות שכופה עמדה על המציאות, אימה כבושה מהציפייה לגאולה מדומיינת שהיא רדיאקטיבית בפוטנציאל ההרס שהיא טומנת בחובה.

אלי שמיר, "מצדה" צילום: יגאל פרדו

ובעבודות אחרות נופים שופעי יופי מהדהדים עבר טעון, ולצד הירק והטבע והחקלאות והעצים גם חרדה שמרחפת, סוף שאורב מעבר לפינה, מוות שנוכח בלב האידיליה כנושא עובר ושב: גוויית פר, עצים גדועים, נוף עם ברושים כרותים, מצבה לטייס שהתרסק עם מטוסו בלב העמק, אביו של הצייר הניצב בציור בגבו לצופים, פרידה שאורבת, צללי בכא. השניות שבעמק בין היותו מקום של התחדשות, צמיחה, פריחה, נטיעה וקציר לבין היותו מרחב מלנכולי, רוחש חורבות שסימני המוות מהדהדים בו. לו "כל נוף נושא מזכרת" של חורבן, והוא מנסה להדביק גם אותנו, המתבוננים בציוריו, בתחושת

החובה למנוע את הישנות החורבן. אצלו הנושא הזה מפעם בדחיפות מיוחדת.

ארבעה ציורים שצייר בשנתיים האחרונות שולחים מסרים בוהקים. הציורים הם כמו תמרורים, ממסגרים קנאות וחורבן ואת האקטואליות שבהם. מפצירים בנו: תסתכלו! תראו מה קורה פה! זה הרי כל־כך ברור. הכתובת מרוחה על־פני כל הקנווס.

בציור הראשון, "מצדה" (2022), חוזר שמיר אל ציורי מצדה הראשונים שלו מתחילת שנות השמונים שביטאו ביקורת על הקנאות המשיחית וחרדה מפניה. אלו היו השנים שבהן פעלה ונלכדה המחתרת היהודית שביצעה פיגועים מופרעים, שתיכננה לפוצץ את מסגדי הר הבית ובהן ליבלב הטרור הימני המשיחי. בשנים האחרונות חוזר שמיר אל מצדה, האתר הקדום, השניא, המזין את פחדיו. לכאורה אותה מצדה, אך חדי המבט יכולים להבחין בשולי ציור הנוף שנראה על־זמני בפח צפרדע ירוק. אשליה של קידמה, אבל הגיאוגרפיה טומנת בחובה גם את שכבות האסון. הלקחים ההיסטוריים מהדהדים גם אל תוככי המודרנה. כאילו התקדמנו, אבל טבע האדם נותר כשהיה. והקנאות עמנו, רעילה ורוחשת כדרכה. ציור שהוא תמרור אזהרה.

ציור שני: חורבן הבית, ציור נוף ממראה אוסף הקבע של מוזיאון ישראל, ירושלים (2023). בציור מוצג מקטע מקירות אוסף הקבע של מוזיאון ישראל. העבודות המוצגות על הקירות, ציור בתוך ציור, הן שתיים: מימין יצירה של ניקולא פוסן ששמה "חורבן בית המקדש ובזיזתו" (1626) ובה נראה טיטוס מנסה לעצור את חייליו מלבזוז את המקדש ומלשרוף אותו, ומשמאל ציור של סלומון די בריי, בן זמנו של רמברנדט ואולי תלמידו, ששמו "עקדת יצחק" ובו נראית העקדה והמלאך העוצר את אברהם מלהעלות את בנו לעולה. העקדה היא גם מיתוס מכונן המייצג את אתוס ההקרבה על מזבח המולדת. שם היצירה של שמיר לא משאיר מקום לספק: "חורבן הבית... אוסף הקבע" הוא כמו מכוות גורל. זה רודף אותנו, אי־אפשר להיפטר מזה. הקנאות. העקדה. החורבן. כולם גם התרחשו באותו מקום גיאוגרפי, הר המוריה הוא הר הבית.

בציור השלישי, "כמנהג המקום (קבורתו של חנן שילה)" (2023), מתוארת קבורה בכפר יהושע. חברי הקהילה מלווים את המת, חנן שילה ז"ל, מאבות הכפר, בדרכו האחרונה. למרות שמדובר בלוויה יש בו אופטימיות מסוימת, כי מי שנקבר בציור הוא אדם זקן בן 90, לפי סדר הדברים הרגיל של העולם, ואלו שקוברים אותו הם האנשים הצעירים והחסונים של עמק יזרעאל. מעמד האשכבה מתואר בטבעיות כחלק ממהלך מעגל החיים המחזורי של הטבע. הלוויה מתקיימת "כמנהג המקום" והעולם נמשך. לעומת אלטרנטיבת מצדה שבה קברו צעירים ואל מול הימים הרעים הללו, בהם להוותנו מבוגרים קוברים כל־כך הרבה צעירים מובחרים.

הציור הרביעי, "משפחת אברהם אבינו — תיקון (2023)" מתאר את משפחת אברהם אבינו המלאה. אברהם עם שתי נשותיו שרה והגר ושני בניו יצחק וישמעאל, כולם יחד, והילדים משחקים בגדי. כאן הולך שמיר עוד צעד בתיקון המציאות. לא רק בחירה במבע האופטימי יותר מבין האפשרויות הרעות הקיימות אלא ציור של חזון או של פנטסיה (הבחירה בעיני המתבונן), חזרה אל שורשי המיתוס המכונן ותיקונו באופן שמוחק הן את העקדה, הן את הגירוש, הן את הסכסוך בין שני הבנים ובהמשך בין שני העמים.

האמן מנסה לתקן את המיתוס מהשורש, לפני שהדברים הסתבכו לבלי־התר. במקום שני עמים שנגזר עליהם משחר היווסדם לחיות על החרב, לשנוא, להילחם ולהרוג שמיר מוחק מתוכו את הפצעים שלעולם לא יחלימו ואת זרעי האסון.

והנה חלק משירו של אלי שמיר "תיקון גדול":

"הבה נעשה תיקון.

תיקון גדול, מההתחלה.

...

מישהו חושב שאלוהים צריך קורבן?

בכלל, לאלוהים לא חסר דבר,

זה מה שעושה אותו אלוהים.

ההפך,

יש לו שפע והוא נותן ונותן.
אלוהים גם לא רוצה בעקידת יצחק
וגם לא בעקידת ישמעאל.
גם את ההליכה לעקידה לא רצה.
ולמה שירצה לקשור את הנער על ענפים דוקרים
בחבל מגרד?
יש מספיק כאבי גוף ונפש גם בלי זה.
(הייתכן שלא הבנתי את הטקסט המקראי?).
אבל הרוע מטפטף בעולם, מסתנן לכל מקום,
כאדים של רעל צהוב,
כמו טלאי,
כי רבים חושבים בטעות
שאלוהים צריך בשר ודם".

כפר יהושע 27.10.2023

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו
מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר
האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ

אמנות

אלי שמיר: "אני מלמד אותם שהציור הוא אמצעי כדי להגיד משהו שרלוונטי בעולם"

אלי שמיר, "דיוקן עצמי מצייר נוף", 2012 צילום: אבי חי

ציורי הנוף והדיוקן של האמן הוותיק אלי שמיר מוצגים בתערוכות במוזיאון הרצליה ובמשכן לאמנות עין חרוד

נעמה ריבה

לעקוב

16 ביוני 2020

שתי תערוכות יחיד של האמן הוותיק אלי שמיר מוצגות בימים אלו בשני מוזיאונים. אחת מהן מוצגת כחלק מאשכול התערוכות "זמן דיוקן 2" במוזיאון הרצליה לאמנות עכשווית. השנייה, "גבולות", במשכן לאמנות עין חרוד.

אלי שמיר, "שותל בחורף", 2006 צילום: אברהם חי

אלי שמיר, "דיוקן עצמי בהר נבו", 2019 צילום: הדר סייפן

התערוכה בהרצליה שאצרה איה לוריא מתמקדת בציורי הדיוקן של שמיר, כמו הציורים "דיוקן עצמי מצייר שלושה דורות" ו"שותל בחורף" מ-2006 והציור "אבא ואני בגודל טבעי" מ-2011 שצייר זמן קצר לפני מות אביו. התערוכה בעין חרוד שאצרה יעל גילעת מתרכזת

בציורי נוף, כשבחלקן משולבות דמויות כמו "דיוקן עצמי בהר נבו"
מ-2019 ובחלקן הנוף מופיע לבדו כמו "יום תיכון" מ-2014.
צילום: אורי שדה

אלי שמיר, "אבא ואני בגודל טבעי", 2011 צילום: רן ארדה

אלי שמיר, "דיוקן עצמי מצייר שלושה דורות", 2006 צילום: אברהם חי

אלה גופי עבודה שנוצרו במקביל ולעתים קרובות שזורים זה בזה —
כגון דיוקן שנטוע בנוף, או מראה נוף פנורמי ברקע של דיוקן. לפי
טקסט שמלווה את התערוכות, שכתבו אוצרת מוזיאון הרצליה ד"ר
איה לוריא ואוצר המשכן לאמנות עין חרוד יניב שפירא, הן מקיפות את
כלל עבודתו של שמיר הנובעת משורשי המקום הישראלי.

אלי שמיר, "אורי בן דרור במשתלה", 2018 צילום: סריקה: סטודיו HC Edit

אלי שמיר, "דיוקן עם מארם סירחן", 2017 צילום: אורי שדה

כמורה לאמנות יש לשמיר השפעה משמעותית על הדור הצעיר של
האמנים ובפרט על אמניות שמשתייכות למיעוטים כמו פאטמה שנאן
וסמאח שחאדה, שהיו תלמידותיו. אלו מציירים בעיקר ציורים
פיגורטיביים שחזרו להיות חלק בלתי נפרד ולגיטימי משדה האמנות.
בתשובה לשאלה, איך נוצר דור כזה משגשג של אמנים פיגורטיביים,
עונה שמיר: "אני מלמד את התלמידים שלי שהציור הוא אמצעי כדי
להגיד משהו שרלוונטי בעולם, וזה רלוונטי גם לקהילות בפריפריה.
הציור הפיגורטיבי בקהילות שמרניות פועל כמעט כמו סוס טרויאני.
מכיוון שהם ציירים טובים מאוד, האמנות שלהם מתקבלת כלגיטימית
מבחינת השפה בקהילה שלהם, למרות התוכן הביקורתי, וגם בשדה
האמנות. אני מלמד אותם לא לעזוב את התכנים של הקהילה".

לחצו לקבלת עדכונים בנושא:

+ אמנות

האמן אלי שמיר זכה בפרס איינשטיין לאמנים ותיקים של משרד התרבות והספורט

האמן המוערך וחתן פרס העמק, אלי שמיר, הוא הזוכה בפרס היוקרתי לאמנים ותיקים ע"ש אריק איינשטיין לשנת 2024

שתפו את העמוד

פורסם בתאריך 16/12/2024 10:00

משרד

התרבות והספורט הודיע כי האמן המוערך וחתן פרס העמק, **אלי שמיר**, הוא הזוכה בפרס היוקרתי לאמנים ותיקים ע"ש אריק איינשטיין לשנת 2024.

במכתב הברכה ששיגר זהר זפרני, מנהל תחום תרבות ואמנות במשרד התרבות, נכתב: "מענק הפרס בא להביע את הערכתנו לפועלך וכן את תקוותנו כי עשייתך תימשך עוד שנים רבות".

פועלו של אלי שמיר – יצירה עם שורשים בעמק

מועמדותו של אלי שמיר הוגשה לפרס במכתב שנחתם בידי ראשת המועצה האזורית עמק יזרעאל - שלומית שיחור רייכמן ומנהלת מחלקת התרבות - רחלי אבידב, ובו נכתב: "שמיר - אחד האמנים הבולטים והמוערכים בארץ ובעמק, הוא להבה רוחשת של יצירתיות וכישרון מתפרץ. יצירותיו מהדהדות את הקשר המיוחד בין נופי העמק ליצירה אמנותית עמוקה ומפעימה, והן חלק בלתי נפרד מהתרבות המקומית והארצית".

אלי שמיר זכה להערכה רבה על תרומתו האמנותית והקהילתית, הכוללת פרויקטים יוצאי דופן, כגון: שימור מורשתו של האדריכל ריכארד קאופמן, פיסול במרכז כפר יהושע, יצירת פסיפס קהילתי מרשים והתנדבויות רבות. יצירותיו, הנמצאות במרחבים פרטיים וציבוריים בארץ ובעולם, מלוות את התרבות הישראלית ומעניקות עומק וחיבור לערכי המקום והאדם.

ראשת המועצה, שלומית שיחור רייכמן, ברכה את האמן: "אלי שמיר הוא נכס אמנותי ותרבותי לעמק יזרעאל ולמדינת ישראל. זכייתו בפרס איינשטיין היא עדות נוספת למורשתו העשירה ותרומתו רבת השנים. אני גאה באלי על הישגו ועל פועלו המתמשך, המעשיר את חיינו. ברכות בשם כל תושבות ותושבי המועצה על ההכרה וההישג המרשים ואיחולי המשך יצירה והצלחה!"

שמיר יקבל מענק של 40,000 ₪ ממשרד התרבות והספורט – הוקרה לפועלו האמנותי רב השנים.

הקצה

הציורים של אלי שמיר פועמים מרוב חיים. נדמה שתיכף הם יתחילו לדבר

בעולם שהיופי נחטף ממנו, הדיוקנאות שמצייר אלי שמיר מציעים מבט נדיר על בני האדם.
קוראים לזה אהבה

אלי שמיר, "תמר", 2009, שמן על בד, 30x30 ס"מ. צילום: אוסף פרטי

לעקוב

מירב רוט

18 בדצמבר 2024

"הגברת יולנדה מוסקוביץ' היתה אישה גדולה וכבדת גוף, פניה בלות מאוד, ומבין מפולת העפעפיים וקמטי העור הסמוקים בגומה שמתחת לעיניה, מבעד לחרכים צרים, נשקפו רצועות צרות של תכלת מפתיעה, תכלת ראשונית, צלולה ובהירה, כמו פיסות של שמים רחוקים, אבודים. על פניה הנפולות, למודות המכאובים, היה שיער הצבוע תמיד בצבע חום עמום, חסר־ברק, חסר־חיים, אולי בגלל טיפוחו המופרז, מגולגל ומנופח, דומה לפאה נוכרית יותר מלשיער טבעי" (יהושע קנז, "בדרך אל החתולים", עמ' 10).

הספרות יודעת לשרטט דיוקנאות מסוגים שונים. הבבואה שנשקפת דרך כתיבתו של חנוך לוין שונה מזו המצטיירת בתיאוריו של חיים באר, וזו של פרוסט שונה מזו של אדגר אלן פו. המבט בראי הספרותי מניע בתוכנו תהליכים מואצים של היכרות עם עצמנו. הציטוט שמופיע כאן הוא דיוקן אכזרי במיוחד של יולנדה מוסקוביץ', גיבורת ספרו של יהושע קנז מ-1991. וכאילו לא די בזה, מוכפל שרטוט פניה הספרותי בזה

הציורי, דרך כן הצבעים של גיבור נוסף בספר, הצייר לזר כגן, גבר מבוגר ויפה תואר המרותק לכיסא גלגלים. מכחולו חושף את מה שהאיפור הכבד שלה מבקש להסתיר.

כשהיא סוף סוף זוכה להביט במה שצייר, יולנדה שואלת בתדהמה "ככה אני?" וקנז כותב: "מה שראתה דמה לרשת של קורי עכביש. אין סוף קורים דקים ועבים הנמתחים לאורך ולרוחב ובאלכסון, קווים ישרים וגבנוניים, גליים ומעוגלים, היוצרים בצפיפותם כמו במפות, שקעים ורכסים, מעלות ומורדות, ובתוכם כמה רמזים לתווי פנים, חריצי עיניים ריקים, סתמיים, גבות כמו חבורות שחורות, צל של אף ושתי גומות נחיריים, שפתיים נבולות, שרידים שנותרו לאחר הפורענות, צללים הנאכלים ונימחים אט אט עם מות הבשר" (עמ' 72). למותר לציין שהגברת מוסקוביץ' הגיבה בהתפרקות מול בבואתה הנשקפת מתנועת מכחולו של כגן. בהמשך הסיפור כגן מצייר אותה פעם נוספת בניסיון לפייס אותה מעט, ובעודו מזייף את דמותה, מתברר כי דווקא לכד משהו מן המהות היפה, החלומית שלה.

מתוך התערוכה של אלי שמיר, "דיוקנאות בישיבה אחת" (אוצר: רון ברטוש). לשאלה "ככה אני?" משיב שמיר: "אמור לי אתה" צילום: לנה גומון

בביקורי בתערוכה של אלי שמיר, "דיוקנאות בישיבה אחת" שננעלה בשבוע שעבר בתל אביב, נזכרתי בספרו של קנז, על דרך ההיפוך. נזכרתי גם בכמה דיוקנאות נפשיים שהפסיכואנליזה משרטטת, התלויים במבטה של האם (הפסיכואנליזה הקלאסית מדברת על אם ובן, אך זה תקף לכל דמות מטפלת ולכל מגדר). התמונה האידיאלית המוכרת ממדף הספרים הפסיכואנליטי, בעיקר מכתובתם של דונלד ויניקוט והיינץ קוהוט, היא זו של תינוק מעורסל בחיק אמו ונועץ בה מבטו, ומבטה שלה משיב לו את בבואתו. אך לא רק בבואתו נשקפת מעיניה. כמו שאומרים בפוקר — היא משווה ומעלה. הוא רואה בעיניה גם את התפעלותה ממנו, ומכך לומד כי הוא ראוי ובעל ערך. יתרה מכך, משתקפות ממבטה כל אפשרויות החיים הגלומות בו. בשונה מכך, ז'ק לאקאן מצביע על "שלב המראה" של הפעוט המביט בעיני האם כיצור ניכור בינו לבין "הסדר הממשי" של קיומו — זה של הדם הזורם בעורקים, העצמות המתחככות בגידים והמוות המחכה

בסוף הדרך. בבואתו היפה, עם קווי המתאר הברורים החוזרים אליו מן הראי או ממבטה של האם, מכניסים אותו ל"סדר הדמיוני" — זה שלמולו הוא אומר "זה אני" והופך מוגן מן הכאוס הקיומי.

וישנם גם מבטים אחרים. מבטה הכבוי והמחורר של אם מדוכאת, "האם המתה", כפי שקרא לה הפסיכואנליטיקאי הצרפתי [אנדרה גרין](#), הוא כדלת סגורה בפני זה המבקש להיכנס ללבה. ילדה נותר בחוץ, ללא מחסה וללא בבואה, נופל לתוך תהום יגונה ואין מה ומי שיעצור את נפילתו. רק הקונטור הריק שלה הופך לו לחיק, אליו יישאר קשור באופן מצמית כל חייו. המחזה הנדיר למדי של ילדים חסרי חן קשור בהיתקלותם בחומת מבטה הכבוי של האם, שבעקבותיה הם נראים כאילו אלוהים שכח להדליק מעליהם את האור. מכאיב באופן אחר יהיה המבט הנרקסי של אם הרואה בילדה כפיל או שלוחה שלה, ולפיכך משקפת את בבואתו בהתאם להישגיו — מאכזב או נערץ. ילד כזה ילמד שאהבת אמו תלויה בדבר, והוא יעבוד בפרך למען מבטיה המתפעלים וכדי לחמוק מאלו המגנים.

אלי שמיר, "מאיר שלו", 2011. שמן על בד, 30x30 ס"מ צילום: אוסף פרטי

ישנו גם מבט אמהי סוער ועוין, שמשליך על הילד את השדים הפנימיים של האם, מבט הדוקר את הילד בפגיונות, ואשר מבבואתו משתקפת דמותו כרעה ומסוכנת. לא תרחק השעה והילד צפוי לממש את העצמי הניבט אליו מעיניה, ויתחיל להסתחרר במעגלי קסמים של עוינות ואשמה. ואולי גרוע מכל אלה הוא המבט המתעתע. זה המשיב בבואה כוזבת ומתחלפת, רואה דבר ומכנה אותו בשם אחר, בשירות מטרות אכזריות וציניות של פיתוי, ניצול ושליטה, שמותירה את הילד מבוהל ומבולבל בעולם שבו אין קשר בין הדברים לשמותיהם.

מקרא המבטים הזה רלוונטי לא רק לחיק האם, אלא גם לחיק המקום שבו אנו חיים. אולי משום כך השפיעה עליי עמוקות תערוכת הדיוקנאות הצנועה של אלי שמיר שהתנוססה בחדר הגלריה הקטן ב"עלמא", בית לתרבות עברית שמחלונותיו נשקף רחוב רוטשילד בתל אביב (אוצר: רון ברטוש).

אלי שמיר, "רחלי", 2007. שמן על בד, 50x60 ס"מ צילום: אוסף פרטי

אלי שמיר, שזכה לאחרונה בפרס איינשטיין לאמן ותיק, אהוב על האנשים שאת דיוקנאותיהם הוא מצייר. הוא אהוב עליהם משום שהוא אוהב אותם. הוא יושב מולם במשך כמה שעות, כמו קולנוען שמצלם סרט בוואן שוט, וברכוז אוהב מתעמק בדמותם ומחפש להשיב להם את מלוא הווייתם. החוויה בעת ההתבוננות בדיוקנאות הללו כמעט מכשפת. הם שם. דומה שתיכף יאמרו משהו. ולא משום שהציור ריאליסטי יתר על המידה, אלא כי הוא פועם את הנוכחות החיה של מושאו. שמות המצוירים כתובים על רוב הציורים, מסגירים שהצייר אינו שם את עצמו כבורא־מחדש, אלא כמי שמנסה לבטא את שמם בצורה הטובה ביותר שניתן. הוא אינו שוכח כי לכל איש יש שם, לא שוכח את הסובייקט המצויר. הוא מתמסר אליו כהתמסר אותה אם המביטה בתינוקה באופן שמשיב לו את עצמו אל עצמו בתוספת הניצוץ בעיני האחרת. מתן עדות במבט שמצדיקה את הניבט. אנו מזהים בפניהם של גיבורי ציוריו את אור מבטו המוטל על פניהם.

המודלים המצוירים של אלי שמיר מספרים כי הוא נוקט צעד נדיר בסצנת ציור הדיוקנאות, ונותן למושא הציור להגיב על דיוקנו המתהווה. על שאלתה של גברת יולנדה מוסקוביץ' של קנז "ככה אני?" אלי שמיר משיב: "אמור לי אתה", וגם מקשיב רוב קשב לתשובה. מבטם מכוון את מבטו מחדש, והוא שב ומפליא בהם את משיכות מכחולו, המפיחות בדיוקנם חיים הנובעים ממבט שפגש מבט.

אלי שמיר, "עידן שוחר", 2014. שמן על בד, 40×30 ס"מ. צילום: אוסף פרטי

מצוותה של הספרות היא פניו של היחיד, כתב אהרן אפלפלד בספרו "המזור והפשר". גם הדיוקנאות של אלי שמיר מצווים על ידי פני היחיד, ומתוך כך הם הופכים בתורם גם למבט המונח עלינו. משהו באיכות האנושית הניבטת מהם מספרת לנו על האפשרות לראיית האחר כ"אתה" כפי ששירטט מכחולו הפילוסופי של מרטין בובר, או על האפשרות להכנסת אורחים נוכח פניו המצוות של האחר שמציירת הפילוסופיה של לוינס, ושל דרידה בעקבותיו. דיוקנאותיו לא רק נראים, כי אם גם נשמעים. פרופ' אבי שגיא תיאר את "האתיקה של הנאמנות לנראה", כראיית האחר בכוליותו ככל שניתן. במקום

לכבוש אותו במבטי, אעניק לו את מבטי, דרכו הוא ישתקף במלוא
חירותו ואפשרויותיו. כזהו החסד שעושה אלי שמיר עם מושאי יצירתו,
בין אם הם נופי כפר יהושע, דמות אביו במופעיה השונים או דיוקנאות
קטנים שנשימתם מהבילה אלינו מבעד לבד, כולל דיוקנו העצמי.
בעולם כמו שלנו, שבו ראיית האחר הוחלפה בחדר מראות מתעתעים,
מבטים אטומים ופוצעים, מבזים ומחוררים, יש במבטו הרואה של אלי
שמיר, המבקש להכיר את האחר ולהוסיף לנראה מחדו, אסתטיקה
אנושית מרחיקת לכת. מעבר ליופי האמנותי הרב שגלום ביצירותיו,
זהו תיקון מעט שאמנות במיטבה מעניקה לכל עולם, ונחוצה במיוחד
בעולם שהיופי נחטף ממנו למנהרות אפלות.

פרופ' רוט היא פסיכואנליטיקאית וחוקרת תרבות באוניברסיטת חיפה

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו
מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר
האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ

קו למושב « אלי שמיר, הצייר של העמק: מזה ארבעה עשורים עוסק אלי ביצירותיו במושב בו נולד

אלי שמיר, הצייר של העמק: מזה ארבעה עשורים עוסק אלי ביצירותיו במושב בו נולד

שיתוף: דק' קריאה 5 מאת: תמר פלד עמיעד תאריך: פברואר 25, 2020

כשסיפרתי לחברות המבינות והמכירות את אמני ארצנו, שאני מראינת את הצייר והאמן, אלי שמיר, באחת עלתה ערכי בעיניהן. אלי שמיר, בן מושב כפר יהושע, שבעמק יזרעאל, הינו מהציירים המובילים בארץ. המתבונן בציוריו נדהם מהיפוי והדיוק.

ב-29 בפברואר תיפתח תערוכת יחיד של אלי שמיר, "זמן דיוקן", במוזיאון הרצליה לאמנות עכשווית (אוצרת: איה לוריא). תערוכת היחיד של אלי שמיר מתמקדת בציורי הדיוקן שלו ובמהלכים מתמשכים ביצירתו המציעים פריזמה ביוגרפית על על מקום הולדתו, שהיא גם אידיאולוגית וסימבולית.

מקום מרכזי בתערוכה מוקדש לדמותו של "האב הגדול", המתוארת שוב ושוב, ישירות ומטפורית – החל בדיוקן האב הביולוגי של האמן, הלל שמיר ז"ל ודיוקנאות בני דורו; דרך דמותו של הסב, מרדכי שמיר ז"ל, ממקימי כפר-יהושע – ועד ציורי קבורה וחידלון. תהליכים של שחיקה בערכי עבודת האדמה והקהילה השיתופית משתקפים בסיפור המשפחתי של הזדקנות ופרידה מהאב ומהסב, ומשליכים על האתוס שנבנה סביב מייסדיו וערכיו של כפר-יהושע, מקום מגוריו של שמיר עד היום.

אבא ואני בגודל טבעי

תערוכה זו היא פרק ראשון במחווה כפולה של שתי תערוכות שמוקדשות ליצירתו של שמיר, המותחות ציר בין מוזיאון הרצליה לאמנות עכשווית, כפר-יהושע והמשכן לאמנות עין חרוד (שם תיפתח במאי 2020 התערוכה "גבולות", המתמקדת בציורי הנוף של האמן). הציור המשותף לשלושת היישובים נקבע לראשונה בזכות פועלו של האדריכל ומתכנן הערים ריכרד קאופמן (1887-1958), שתכנן בשנות העשרים של המאה העשרים את הרצליה, כפר-יהושע ועין חרוד ברוח הרעיונות האידיליים של "עיר גנים", שבתוכה פועלת הקהילה במרחב שיתופי של עבודה ותרבות.

הכרה והערכה

הציורים של שמיר נראים בעיני לעתים אמיתיים עוד יותר מתמונות החיים. כל ציור שלו מקרין חיים. גם כשחי בצעירותו בירושלים, גם בבוסטון, תמיד צייר את מושב ילדותו ותמונות מעמק יזרעאל.

אלי הינו בן בכור במשפחתו. הוריו, סבו וסבתו היו חקלאים, כמקובל בכפר יהושע, עם רפת וגידולים שונים.

מאז שאני זוכר את עצמי ציירתי, "מסביר לי אלי". "כשהייתי ילד היה מושג שנקרא 'ארטיסט' וכשאמר 'על אדם כלשהו שהוא ארטיסט, המסר היה: הוא בחר לעסוק באמנות כדי לברוח מהעבודה החקלאית... המסר הנוסף היה הארטיסט הוא עצלן. אף על פי כן ולמרות רוח התקופה, הוריי מאד העריכו את ציורי ואף עודדו אותי לצייר. גם הסביבה תמכה ועודדה.

קיבלתי תמיכה ועידוד ועם התמיכה היה מסר נוסף, 'גבר אמיתי צריך להיות חקלאי'. בגיל שלוש עשרה "למדתי ציור במכללת עמק יזרעאל בראשית. למדתי בכיתה של מבוגרים. בכיתה איתי למדה הגננת שלי, אורה רשף. אל לימודי הציור היינו נוסעים בווספה שלה.

קבוצת לימוד זו הציגה תערוכה בבית האמנים בחיפה. השנה היתה 1967, עיתון דבר פרסם את התערוכה וציור של אלי התפרסם בעמוד הראשון של העיתון.

אלי: "כלומר כבר מגיל מאד צעיר, הציורים שלי התפרסמו. כך שבפרסום הציורים שלי – הסביבה הקרובה והטבעית שלי הוקירה והעריכה. גם בהמשך היו עוד הצלחות, כך שקיבלתי לגיטימציה לצייר ולהיות ארטיסט. סבא שלי טען שמתקיימת קרבת משפחה בין משפחתנו לצייר מארק שאגאל ושהכישרון שלי מקורו ממנו."

ביצירה שלי אני מנכיח את עמק יזרעאל בתרבות הישראלית. המוטו שמלווה אותי: 'כן אנו יכולים'. זו" גם הסיבה שאני פעיל מאד תרבותית. הצבתי לעצמי מטרה: להפוך את העמק לסוג של מרכז תרבות. המסר שלי בכל עשייתי, כל מקום יכול להפוך למוקד משיכה תרבותי, לא חייבים להיות בתל אביב או בברלין."

ספר על משפחתך

המשפחה שלי, משפחת שמיר, היא משפחה מאד שורשית, סבתא וסבא הם ממקימי המושב. נולדו להם שלושה בנים, אבי, ששמו היה הלל, היה הבן הממשיך במשק ההורים. בן נוסף, דניאל, שהכינוי שלו היה דנדוש, היה במשק אחר בכפר. דנדוש הקים משתלה, התמחה ברקפות והיה ממש מחלוצי המשתלות בארץ. האח השלישי, שמו יגאל, למד וטרינריה בהולנד. יגאל חזר למושב והיה הווטרינר של המושב. אבא שלי עבד מאד קשה בחקלאות, כמעט עד יומו האחרון. אבא נפטר ב-2011.

דרכו של אלי רימזה על גודל אמנותו. למרות זאת יכול היה אחרת

אלי: "התגייסתי כמו כולם, הלכתי לקורס טיס, סיימתי והייתי לטייס – ובגיל עשרים וארבע השתחררתי ומייד הלכתי ללמוד בבצלאל. שנות הלימוד בבצלאל היו שנים לא פשוטות. היתה בי שונות משאר התלמידים בבצלאל. הייתי מאד רציני בלימודי, לא הייתי הסטודנט המצוי. השקעתי את כולי בלימודים. הרקע ממנו באתי, גם כטייס וגם כמושבניק מכפר יהושע, הפכו אותי לעוף מסוג אחר משאר התלמידים.

השקעתי עצמי בכל התחומים, גם בלימודים העיוניים. בשנה הראשונה קיבלתי פרס על הצטיינות בלימודים העיוניים. אז זה לא נחשב. אני הייתי כולי במסלול הלימודים. על פניו, הייתי ילד מאד תקני, עבדתי במשק בחקלאות, הייתי מדריך בתנועת המושבים, רקדתי ריקודי עם בלהקות שונות.

בכל זאת, בשנות לימודי, התחושה היתה שהסביבה עוינת. באותן שנים בצלאל עודדה צילום וידאו, אומנות מושגית, אז היא לא עודדה ציור, בוודאי לא ציור ריאליסטי. ציור ריאליסטי הוא ציור שמספר סיפור שיש בו תכנים.

למה לא קמת והלכת

היו לי חברים שהיה לי דיאלוג איתם. הייתי אסיסטנט של המורה יוסף הירש. אני מהטיפוסים המתמידים – כל מה שאני מתחיל אני מתמיד וממשיך. לכל אורך הדרך ידעתי שאני צייר, אמן. זו המהות שלי מאז ומעולם. לא עזבתי – הרגשתי מחויבות למהות שלי, לאמן ולצייר שהנני

אלי שמיר על רקע שדות העמק

סוג של מיילדת

אלי שמיר מתפרנס מציוריו ומלמד ציור כבר הרבה שנים. מלמד במסגרות פורמליות ובמסגרת פרטית. הוא לימד בבאר שבע, לימד בבצלאל, לימד בבוסטון, שם שהה עם משפחתו והיום מלמד במכללת אורנים ובסטודיו הניצב בשדות המושב.

מה המיוחד והמיוחד אותך כמורה

אני אוהב ללמד ציור. אני מזהה אצל כל תלמיד שלי את השפה האישית שלו. אני עומד על כך שכל תלמיד שלי יביא לידי ביטוי את התכנים הרלוונטיים שלו. זה מצליח, התלמידים שלי מצליחים מאד בכל הארץ והעולם. לאחרונה, שלושה תלמידים שלי ממכללת אורנים, זכו בפרס שיף במוזיאון ארץ תל אביב. המיוחד הוא שתלמידים אלו הגיעו ממקורות שונים לחלוטין. תלמידה אחת היא דרוזית, תלמידה אחת היא מוסלמית ואחד מהמגזר הערבי. שמותיהם: מתן בן כנען, מרמת ישי, פאטמה שינאן, מגוליס וסמאח "שחאדה, מחיפה. כמורה אני לא פחות חשוב מהיותי צייר."

?מה אתה אוהב בדרכך כמורה

להיות מורה זה סוג של מיילדת. אני עוזר לתלמידים שלי להוליד את עצמו. לממש את האמנות שלו. זהו גם כלי לניידות חברתית, בעיקר בחברות המסורתיות, שם יש מסרים מגבילים. נשים באמנות מוצאות את הקול הייחודי שלהן ונותנות לו ביטוי, הן סוללות את דרכן, הן יוצרות לעצמן מקום ומעמד, במיוחד בחברה שיכולה להשתיק את קולן הייחודי. בשנת 1999 חזרתי עם משפחתי למושב אחרי הרבה שנים כמורה ואמן בחוץ. הקמתי את הסטודיו שלי בשדות במושב

אלי שמיר בסטודיו שבמשק

אין יום בו אני לא מצייר

הציור שלי הוא מתוך הקרינה, אני מרגיש את הקרינה מהמקום. לאחרונה אני מציג תערוכה ששמה 'גבולות', כאשר הנושא הוא: מבט החוצה ומבט פנימה. אנו מדינה שמוקפת גבולות. לכן ציירתי בגבול הלבנון, מעל מטולה. בגבול מצרים – מקדש ברנע, בגבול ירדן – משיח אברק, מתל יזרעאל. הרעיון הוא שהגבולות הם גבולות פוליטיים, גבולות ביטחוניים. נוף שמתבוננים עליו ואי אפשר לעבור אותו.

החווייה מגדירה את המקום ומכילה חוויה קיומית שלנו, אותה נותן הגבול. גם הציור עצמו הוא בעל גבולות, אנחנו לא יכולים להכיל את הכל. שפה מעצם טבעה היא הגדרת גבול. השפה הציורית גם היא כמו שפת הדיבור וגבולות של מקומות.

כמורה אני מדגיש בפני כל התלמידים שלי, שלא המורה שלכם קובע, אלא כל אחד ואחת מכם. מה שהם בוחרים הוא הנבחר לא הרלוונטיים היא החשובה, אלא למה הם בחרו ועצם הבחירה. אני אמן ומורה. בשבילי הוראה זו הרחבה חברתית. כשאני מתחיל ציור עולה לי דימוי בראש, דימוי שמחבר את הרגעי והזמני.

המנוע הפנימי שלי הוא כזה שאני עוסק יום יום באמנות, מצייר ומלמד. אין יום בחיי בו איני מצייר. אני מצייר ומלמד כי זה מה שאני אוהב לעשות ומזה אני מתפרנס. זהו המנוע הפנימי שלי.

ביצירה שלי אני מנכיח את עמק יזרעאל בתרבות הישראלית. המוטו שמלווה אותי: 'כן אנו יכולים'. זו גם הסיבה שאני פעיל מאד תרבותית. הצבתי לעצמי מטרה: להפוך את העמק לסוג של מרכז תרבות. המסר שלי בכל עשייתי, כל מקום יכול להפוך למוקד משיכה תרבותי, לא חייבים להיות בתל אביב או בברלין

אלי שמיר הוא אמן מהגדולים במדינת ישראל. גדולתו היא בנאמנותו לכישרונותיו, לאהבותיו, ליצירותיו. אמן ממושב שהקווים בו היו ברורים. אנשים מאד חרוצים. כך אלי בציוריו, בהוראה, חרוץ נאמן לעשייתו. לכישוריו, לחייו ולעצמו.

הצייר זוכה 'פרס העמק' אלי שמיר: "עמק יזרעאל זה מרכז העולם שלי"

כבר ארבעה עשורים שהוא מכפר יהושע עוסק ביצירותיו במושב שבו נולד וגדל ובנופי העמק. בגיל 65, אחרי שנים של תרומה לעיצוב מעמדו של עמק יזרעאל באמנות הישראלית, ייערך ערב הוקרה לפועלו במסגרת פסטיבל חלב ודבש

יוסי וקנין | עודכן 25.05.19, 19:10

בקצה משק 23 במושב כפר יהושע עומד מבנה גדול ובודד. דרך עפר צרה ומפותלת מובילה אליו וסביבו שדות חיטה, רפתות ונופו המרהיב של עמק יזרעאל. זה הסטודיו של הצייר אלי שמיר - נכד למייסדי הכפר ויליד המקום, שכבר ארבעה עשורים עוסק ביצירותיו במושב שבו נולד וגדל, באנשי הכפר, ברגבי האדמה, בנופים ובמקומות ברחבי העמק.

אלי שמיר בסטודיו שלו. תמיד המשיך בשלו

Promoted Links by Taboola

משרד חדש בירושלים – מחיר
השקה מ-13,700 ₪ למ"ר
Channel22 real estate

לקבלת הצעה

קרדיולוגים מופתעים: מדרסים
לירידה במשקל ב-108 ש"ח
עושים מהומה בישראל
המלצת בריאות

חוסכים בגדול - בביטוח
הרכב
AIG

דרך ציוריו מבטא שמיר את כל מה שיפה בנוף ילדותו וכמובן את המיתוס שהעמק מייצג. אמנותו היא גם מסע מעניין, מורכב, היסטורי ומיוחד של תיעוד העמק. בגאונותו האמנותית, בזווית ראייתו הייחודית ובמשיכת המכחול הוא נתן לעמק יזרעאל מקום של כבוד באמנות הישראלית. לא רק תל אביב וירושלים צריכים לכבד בה, אלא גם העמק שתרם תרומה אדירה ומכרעת לציונות ולתקומת העם היהודי בארץ.

00:10/01:00

בגיל 65, אחרי שנים של תרומה לעיצוב מעמדו של עמק יזרעאל באמנות הישראלית, ייערך בשבוע הבא ערב הוקרה לפועלו במסגרת פסטיבל חלב ודבש (שבת, 1.6, אולם המופעים יפעת, 21:00). זה קורה שנה אחרי שקיבל את 'פרס העמק'. "אומרים 'אין נביא בעירו'. זה מרגש אותי לקבל הכרה במקום שאני חי בו", אמר השבוע שמיר בראיון מיוחד בסטודיו המבודד שלו, "אני מצייר בשביל עצמי דברים שמעניינים אותי ומרגשים אותי מתוך ניסיון להכיל. אני מצייר בשביל הקהילה שלי, המשפחה שלי, אנשי כפר יהושע, אנשי עמק יזרעאל, אנשי מדינת ישראל ורק אחר כך בשביל העולם כולו. אני מצייר קודם כל למעגלים הקרובים אליי. יש כאלה שמכוונים את עצמם לברלין ולניו יורק, אני מכון את עצמי לכאן".

מחובר לאדמה

הסטודיו של שמיר גדול ורחב. בימים אלה הוא עובד על יצירות אישיות, שעוסקות בקשר שבינו לבין הכפר ובינו לבין הארץ. הוא נולד בשנת 1953, דור שלישי בכפר יהושע. הסבא והסבתא, מרדכי ורבקה, ניצולי הטבח באוברז' שבאוקראינה בתקופה שאחרי מלחמת העולם הראשונה. הוא בן בכור להוריו - הלל, שנפטר בשנת 2011 וחנה (86) תיבדל לחיים ארוכים, שגידלו אותו לאהוב את אדמת העמק. יש לו אח נוסף עמי ושתי אחיות, עינת ודליה. נשוי לרינה ואב לשלוש בנות. בצבא שירת בחיל האוויר כטייס תובלה ובין השנים 1977-1981 למד בבצלאל בירושלים. לאחר מכן עבר לחיות בבוסטון, חזר לירושלים ו-1999 הוא שוב בעמק, כנראה לתמיד.

איך הכל התחיל? איך הגיע לצייר בכזו תשוקה? את זה הוא זוכר היטב. זה קרה אי שם בשנות ה-50 המאוחרות בגן הילדים בכפר יהושע. "מאז גן הילדים הבנתי שזה מה שאני רוצה לעשות בחיים. אחד הילדים לימד אותי לצייר צמה ומאז ועד היום לא הפסקתי ללמוד לצייר ולאתגר את עצמי", הוא מספר ומציין עוד נדבך כאמן: "אני גם מפסל. אני עושה עכשיו בתל אביב פסל שאני קורא לו 'ונוס אוספת בצל'. זה פסל לכבוד חלוצות עמק יזרעאל. משהו פמיניסטי. המודל שלו הוא בת כפר יהושע שהיא חצי תאילנדית. נוי פרח, עורכת דין במקצועה. רציתי לחבר בין עובדות האדמה החלוצות של הדור הראשון לעובדות האדמה היום שאלה התאילנדיות. דרך עבודת האדמה חיברתי את הדורות האלה".

זה נראה כי נולד לצייר. לא סתם הוא נמשך לעסוק בזה עוד לפני שלמד את ה־א' ב'. "ציור הוא כלי לא מילולי לבטא חוויות בחיים. זה כלי שדרכו אני מבטא את התחושות שלי לגבי מקום והמקום הזה עמוס במשמעויות והוא עוצמתי, במיוחד בתקופה שגדלתי בכפר יהושע ובעמק יזרעאל. אבא לא היה קם בבוקר רק להביא פרנסה לביתו; הוא היה חלק ממהפכה, במודעות שלו, של מישור שמקים מעמד של עובדי אדמה יהודים בניגוד למה שהיה בגלות. היה לו תפקיד בחזון שהוא היה שותף לו. אבי ראה בעבודת האדמה ערך מעבר לפרנסה. גדלתי בתחושת גאווה גדולה שאנחנו לא מעבדים אדמה פרטית, אלא את קרקע הלאום. זה לא כמו במושבות; כאן הרכוש הוא לא שלנו".

אלי שמיר בסטודיו שלו. תמיד המשיך בשלו

כילד הוא צייר מתוך דחף. זה לא משהו שהוא שלט בו. הייעוד שלו בכלל היה להיות חקלאי, אבל בגיל 13 הרשו לו הוריו ללכת לחוג ציור של בוגרי מכללת עמק יזרעאל. בגיל 14 הוא כבר השתתף בתערוכות בחיפה וזכה לכמה ביקורות חיוביות בעיתונות הכתובה. "בתקופה ההיא ציירתי ציורים רק מהראש שלא היה להם שום קשר לעמק יזרעאל. ציורים מהדמיון. ציירתי בפחם. ציורים שחורים ואפלים. ציורים עם כאב. אני אפילו לא יודע למה. זה יצא ממקומות עמוקים ולא לגמרי מודעים. ציירתי דמויות מפותלות וערומות של ילד שלא ידע כלום. זכיתי להצלחה גדולה ולביקורות מהללות ומשבחות".

ביקורות קשות

בקיץ שבין השנה השלישית והרביעית, אי שם בירושלים של תחילת שנות ה-80, משהו קרה לשמיר. משהו השתנה אצלו. היו אלה אולי הגעגועים לבית ולנוף שהוא כל כך אוהב. אולי משהו הרבה יותר פנימי ועמוק. "באותו הקיץ הגיעו אליי חזיונות של עמק יזרעאל ואז ציירתי את הציור 'מעשבים בכותנה' - ציור ענק. ציירתי אותו בתקופה שלימדו אותנו בבצלאל שהציור מת ושאנשים לא רוצים לצייר יותר. מאז סוף לימודי בבצלאל ועד סוף שנות ה-80 הצגתי ציורים של העמק בצבעי אדמה כהים וקיבלתי ביקורות לא טובות, אבל המשכתי בדרכי".

למרות הביקורות הלא מחמיאות שמיר לא נשבר. הוא המשיך לצייר את העמק וכל מה שהוא מקפל בתוכו. ציורים ענקיים, בולטים ומעוררי השתאות. המבקרים כתבו דברים קשים, מעליבים ופוגעניים, אבל הוא המשיך למשוך במכחול; להנציח, לתעד ולפאר את המקום שעל פי השקפתו הציונות חייבת לו לא מעט.

"בציור" אני מספר את הסיפור של מקום קטן, מקום היסטורי שלא סופר באמנות בצורה משמעותית. לא היתה לו נראות בתוך הציור הישראלי. נתתי למקום הזה נראות", הסביר שמיר, "אני מאמין שמה שיותר אישי או מקומי הוא בסופו של דבר יותר אוניברסלי. ציור של המשק והלול עם המשפחה שלי נמכר לאספן ממלזיה שאין לה בכלל קשרים עם מדינת ישראל. הכי מקומי יכול להיות הכי אוניברסלי. עמק יזרעאל זה מרכז העולם שלי".

מה אתה כל כך רוצה להביע בציורים של עמק יזרעאל?

"אני אוהב לנסות ליצור יופי מתוך מה שאני רואה בסביבה שלי. זה לא קשור למשהו מילולי. משהו שנמצא ביחסים של הצבעים עם האטמוספירה. אני מספר את הסיפור של המקום הזה, סיפור גדול, עמוק ומורכב שצריך להכיל את השינויים של המקום עם ביקורת, דאגה וחמלה. דאגה כמו בקטע של שדה התעופה שרוצים להקים כאן ואני מתנגד לזה. שדה תעופה יחסל את המקום הזה. מערב עמק יזרעאל יהיה מקום שאי אפשר יהיה לגור בו. תבין, העמק משנה את פניו ואני מנסה להכיל את זה בתוך היצירה שלי. אי אפשר לתפוס בעמק את העמק. כל נוף יהיה גדול יותר ממה שאני מצייר".

שמיר.

הכרה מאוחרת

כבר כמה שנים ששמיר זוכה להכרה ואפילו להצלחה. תערוכותיו זוכות לביקורות טובות ולמבקרים רבים. מי שפעם קיבל כתף קרה זוכה היום לחיבוק גדול. "הדרך להצלחה היתה קשה. היו לי הרבה שנים של תסכול. הצגתי תערוכות וקיבלתי ביקורות גרועות מאוד. הממסד האמנותי של אותן שנים לא רצה לקבל את היצירה שלי. האסכולה תל אביבית התנכרה לציור ריאליסטי אקספרסיבי שמכיל רגשות. המודרניזם הישראלי לא חשב שגם אני צודק וגם הם צודקים. מבחינתם מי שהציג דרך אחרת טעה. זה היה דורסני. מי שלא הלך בתלם הראו לו שהוא לא הולך בתלם. בוודאי שהיה בי כעס, אבל לא ברמה שזה הפריע לי לעבוד. לא נכנסתי לקרב. המשכתי בשלי. עובדה שאני מציג עכשיו במקומות הכי נחשבים. ב-2020 אציג שתי תערוכות בו זמנית בעין חרוד ובהרצליה".

איך זה להיות היום במיינסטרים של האמנות הישראלית?

"אני לא ממש במיינסטרים. היום חשובה לי גם הצלחת התלמידים שלי. מדובר בקבוצה שלמה של אמנים שלמדו אצלי, בעיקר נשים, חלקן ערביות ודרוזיות, שמצליחות בצורה מופלאה. היום יש כל מיני אפשרויות באמנות הישראלית. העניין הזה נפתח. יש כל מיני אופציות וטוב שכך. לא כולם צריכים לצייר ריאליסטי. לשמחתי התלמידים שלי מצליחים גם בארץ וגם בעולם".

ערב ההוקרה לשמיר הוא נקודת ציון נוספת במסע האמנותי הארוך והמפותל שלו, אבל גם ואולי בעיקר הכרה ביצירותיו כמי שעושות שירות יוצא דופן לעמק יזרעאל לעוד הרבה שנים. ובאופן סימבולי את הביקורות הכי טובות שלו הוא מקבל - איך לא - מילדי גן כפר יהושע. מהילדים, שכשהיה בן גילם למד לראשונה לצייר. "כל שנה מגיעים לבקר אותי בסטודיו ילדי גן כפר יהושע. אני מראה להם ציורים ומספר עליהם. באחד הביקורים אמא אחת סיפרה לי שכשהיא ירדה מבית לחם הגלילית לכיוון העמק הבן שלה אמר לה: 'אמא, זה כמו ציור של אלי שמיר'", אמר בגאווה.